

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Waddenvereniging e.a.
t.a.v. de heer [REDACTED]
Postbus 90
8860 AB HARLINGEN

**Directie Wetgeving en
Juridische Zaken**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Behandeld door

mr. [REDACTED]

T [REDACTED]
[REDACTED]@minez.nl

Ons kenmerk
WJZ / 19041436

Uw kenmerk

Bijlage(n)
2

Datum 8 februari 2019
Betreft Beslissing op bezwaar wijziging instemmingsbesluit gaswinning
Moddergat Lauwersoog en Vierhuizen vanwege de actualisatie van het
zeespiegelstijgingsscenario

Naar aanleiding van uw bezwaarschrift van 10 oktober 2016, gericht tegen mijn
besluit van 30 augustus 2016, met kenmerk DGETM-EO/16110969, bericht de
minister u als volgt.

1. Verloop van de procedure

Met het instemmingsbesluit van 21 maart 2013, kenmerk ETM/EM/11181749,
(hierna: het instemmingsbesluit) heeft de toenmalige Minister van Economische
Zaken onder voorschriften en beperkingen, ingestemd met het gewijzigd
winningsplan "Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen" van de Nederlandse
Aardolie Maatschappij B.V. (hierna: NAM) van 3 oktober 2011.

In artikel 11 van het instemmingsbesluit is bepaald dat in het winningsplan voor
de periode na 1 januari 2016 uitgegaan wordt van een bepaalde gebruiksruimte
waarbij rekening is gehouden met een bepaalde verwachtingswaarde voor de
zeespiegelstijging. Voor 1 januari 2016 stelt de minister op basis van een
evaluatie de veilige gebruiksruimte voor een periode van vijf jaar opnieuw vast,
gebruikmakend van de nieuwe verwachtingswaarden voor de zeespiegelstijging.
Deze evaluatie en de eventuele bijstelling van de gebruiksruimte zal vervolgens
gedurende de gaswinning in een cyclus van vijf jaar worden uitgevoerd. De
uitkomsten kunnen leiden tot bijstelling van het winningsplan, aldus artikel 11.

Ingevolge artikel 11 van het instemmingsbesluit is aan TNO Adviesgroep EZ
(hierna: TNO) door de minister opdracht gegeven om voor de delfstofwinning
onder de Waddenzee te komen tot een geactualiseerd beleidsscenario voor de
zeespiegelstijging. Op basis van het door TNO geadviseerde beleidsscenario van
27 juni 2016 heeft de minister bij besluit van 30 augustus 2016, met kenmerk
DGETM-EO/16110969, het instemmingsbesluit gewijzigd.

Bij brief van 10 oktober 2016 heeft de Waddenvereniging, mede namens de
Vereniging natuurmonumenten, de Natuur- en milieufederatie Groningen en It
Fryske Gea (hierna: bezwaarmakers), bezwaar gemaakt tegen het besluit van
30 augustus 2016 (hierna: het wijzigingsbesluit). Bij brief van 10 november
2016 zijn de gronden van het bezwaar uiteengezet.

De behandeling van dit bezwaarschrift is op verzoek van de bezwaarmakers aangehouden in afwachting van de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: ABRvS) inzake de zoutwinning onder de Waddenzee door Frisia Zout B.V. De ABRvS heeft op 23 november 2016 (201505450/1/A1) uitspraak gedaan. Daarna is de behandeling op verzoek van de bezwaarmakers aangehouden vanwege een bij de minister ingediend verzoek op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). De beslissing op dit Wob-verzoek is bij brief van 21 februari 2017, met kenmerk DGETM-EO/17020661, aan de Waddenvereniging toegezonden.

In mei 2017 is bezwaarmakers telefonisch gevraagd of zij voornemens zijn de bezwaren te handhaven en de gronden voor bezwaar aan te vullen. Bezwaarmakers hebben aangegeven dit voornemen te hebben en in dat verband nog onderzoek te verrichten.

Bij brief van 9 augustus 2017 zijn bezwaarmakers ervan op de hoogte gebracht dat de bezwaarprocedure anders ingericht zal worden gelet op de op 1 januari 2017 in werking getreden wijziging van de Mijnbouwwet. Door deze wijziging is de procedure om te komen tot besluiten ten aanzien van winningsplannen namelijk gewijzigd. Allereerst is een adviesrecht voor decentrale overheden (provincies, gemeenten en waterschappen) geïntroduceerd (artikel 34, vijfde lid, van de Mijnbouwwet). Daarnaast dient de minister alvorens te besluiten over een wijziging van het instemmingsbesluit met een winningsplan advies te vragen aan de Mijnraad (artikel 105, derde lid, van de Mijnbouwwet). Gelet hierop heeft de minister ook advies gevraagd van Staatstoezicht op de Mijnen (hierna: SodM) en de Technische commissie bodembeweging (hierna: Tcbb). Tot slot zal een ieder de gelegenheid moeten hebben een zienswijze in te dienen (artikel 34, vierde lid, van de Mijnbouwwet).

Aangezien de beslissing op bezwaar niet langer alleen een heroverweging van het primaire besluit op basis van de huidige feiten is, maar ook genomen moet worden op basis van het geldend recht en de wijziging van de Mijnbouwwet geen overgangsrecht bevat ten aanzien van lopende bezwaarzaken, zijn de nieuwe bepalingen van de Mijnbouwwet van toepassing op de behandeling van het bezwaar. Gelet hierop zijn de nieuwe procedurevoorschriften geïncorporeerd in de bezwaarprocedure, aldus de brief van 9 augustus 2017.

In de brief van 9 augustus 2017 is gelet hierop de beslistermijn verdaagd tot en met 31 maart 2018. Bezwaarmakers is tevens verzocht aan te geven of en wanneer zij naar verwachting voornemens zijn de gronden voor bezwaar aan te vullen.

Over het wijzigingsbesluit hebben vervolgens de volgende adviseurs, op verzoek van de minister, advies uitgebracht:

- SodM bij brief van 20 september 2017;
- Gedeputeerde Staten van Fryslân (hierna: de provincie Fryslân) bij brief van 5 december 2017;
- het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente De Marne (hierna: de gemeente De Marne) bij brief van 17 november 2017;
- het Dagelijks Bestuur van het Waterschap Noorderzijlvest (hierna: het waterschap Noorderzijlvest) bij brief van 5 december 2017;
- het Dagelijks Bestuur van Wetterskip Fryslân (hierna: Wetterskip Fryslân) bij brief van 22 november 2017;
- de Tcbb heeft bij brief van 24 november 2017 een reactie uitgebracht en bij brief van 6 maart 2018 advies uitgebracht;
- de Mijnraad bij brief van 22 januari 2018.

Bij brief van 22 december 2017 is bezwaarmakers gevraagd of zij gehoord willen worden. Tevens is verzocht kenbaar te maken of en wanneer zij naar verwachting voornemens zijn de gronden voor bezwaar aan te vullen.

Bij brief van 11 januari 2018 hebben de bezwaarmakers aangegeven gehoord te willen worden en alle externe adviezen af te willen wachten en binnen 14 dagen na ontvangst van de adviezen van de Mijnraad en Tcbb de nadere gronden in te dienen. Bezwaarmakers hebben bij brief van 29 maart en 12 april 2018 de gronden verder aangevuld.

Dit besluit is verder met toepassing van de uniforme openbare voorbereidingsprocedure als bedoeld in afdeling 3.4 van de Awb voorbereid waarbij het wijzigingsbesluit ter inzage is gelegd:

- op 3 mei 2018 is een kennisgeving gepubliceerd in de Staatscourant (Stcrt. 2018, nr. 24869), kennisgeving heeft ook plaatsgevonden in enkele huis-aan-huisbladen, regionale dagbladen en langs elektronische weg;
- het wijzigingsbesluit heeft van 4 mei tot en met 14 juni 2018 ter inzage gelegen bij de gemeenten De Marne, Dongeradeel, Ameland, Schiermonnikoog en bij het ministerie van Economische Zaken;

Zienschijzen op dit ontwerpbesluit konden, gedurende een periode van zes weken vanaf het moment dat dit besluit ter inzage lag (4 mei tot en met 14 juni 2018), worden ingediend.

Er zijn 6 zienschijzen ingediend. De zienschijzen zijn in de bijlage 'Nota van Antwoord wijziging instemmingsbesluit winningsplan gaswinning Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen' als bijlage bij dit besluit opgenomen, samen met de beantwoording van de minister.

Bij brief van 25 mei 2018 heeft de NAM een reactie gegeven op de aanvullende bezwaren van de bezwaarmakers.

Op 1 juni 2018 hebben bezwaarmakers hun bezwaren mondeling toegelicht voor een hoorcommissie. Het verslag hiervan is bij brief van 29 juni 2018 toegezonden. Bezwaarmakers zijn in de gelegenheid gesteld opmerkingen over dit verslag te maken. Bij brief van 4 juli 2018 hebben bezwaarmakers aangegeven van deze gelegenheid geen gebruik te maken.

Bij e-mail van 7 juni 2018 hebben bezwaarmakers tevens de gelegenheid gekregen te reageren op de brief van de NAM van 25 mei 2018. Bij brief van 15 juni 2016 hebben bezwaarmakers op deze brief van de NAM gereageerd. Tevens hebben bezwaarmakers de minister in gebreke gesteld indien niet binnen 14 dagen een besluit genomen zou worden op de bezwaren.

Bij brief van 29 juni 2018 heeft de minister ten aanzien van de ingebrekestelling opgemerkt dat gelet op hetgeen ter hoorzitting is uitgewisseld en het feit dat TNO nog nader onderzoek zal doen naar hetgeen bezwaarmakers in de aanvullende gronden, ter hoorzitting en in de brief van 15 juni 2016 naar voren hebben gebracht, de minister er redelijkerwijs vanuit heeft kunnen gaan dat ingestemd is met uitstel van de beslistermijn tot medio juli. Tevens is verzocht om uitstel met de beslistermijn tot en met 23 augustus 2018 omdat TNO eerst medio juli zal kunnen adviseren.

Bij brief van 4 juli 2018 geven bezwaarmakers aan de ingebrekestelling te handhaven en ter hoorzitting niet ingestemd te hebben met uitstel van de beslistermijn tot en met medio juli. Bezwaarmakers handhaven de ingebrekestelling en stemmen dan ook niet in met verlenging van de beslistermijn tot na 23 augustus 2018.

De minister heeft vervolgens bij brief van 19 juli 2018 op grond van artikel 7:10, vierde lid, onderdeel c, van de Algemene wet bestuursrecht de beslistermijn verder uitgesteld tot en met 23 augustus 2018.

Tevens is in deze brief medegedeeld dat in het te nemen besluit een besluit zal worden genomen over de verschuldigheid en de hoogte van de dwangsom ten gevolge van de ingebrekestelling bij brief van 15 juni 2018 zoals artikel 4:18 gelezen in samenhang met artikel 7:14 van de Algemene wet bestuursrecht voorschrijft.

Bij brief van 24 juli 2018 heeft TNO advies uitgebracht naar aanleiding van de aanvullende gronden van bezwaarmakers van 29 maart en 12 april 2018, de inbreng tijdens de hoorzitting en de brief van 15 juni 2018.

Bij brief 1 augustus 2018 hebben bezwaarmakers de minister verzocht om de opdracht aan TNO en het TNO advies van 24 juli 2018 te verstrekken. De minister heeft bij brief van 13 augustus 2018 dit verzoek ingewilligd en bezwaarmakers gevraagd of zij een tweede hoorzitting op prijs stellen.

Bezwaarmakers hebben bij brief van 10 september 2018 gereageerd en aangegeven een tweede hoorzitting op prijs te stellen en het nieuwe advies van TNO voorafgaande die hoorzitting te willen ontvangen. Bezwaarmakers hebben ingestemd met opschorting van de beslistermijn tot en met de datum van de hoorzitting.

Bij brief van 30 november 2018 hebben bezwaarmakers de minister verzocht om de hoorzitting voor het einde van 2018.

Bij brief van 12 december 2018 heeft de minister aangegeven in de week van 17 december het advies van TNO te verwachten ten behoeve van de behandeling tijdens de hoorzitting op 11 januari 2019.

TNO heeft aan de minister advies uitgebracht op 21 december 2018 dat de minister bij e-mail op 21 december 2018 en bij brief van 24 december 2018 aan bezwaarmakers heeft toegezonden.

Bij brief van 4 januari 2019 hebben bezwaarmakers gereageerd op het TNO advies van 21 december 2018.

Op 11 januari 2019 hebben bezwaarmakers hun bezwaren verder mondeling toegelicht voor een hoorcommissie. Ter hoorzitting hebben bezwaarmakers de eerdere ingebrekestelling vervangen door een ingebrekestelling indien de beslissing op bezwaar na 8 februari vastgesteld wordt. Het verslag van de hoorzitting is bij brief van 21 januari 2019 toegezonden. Bezwaarmakers en de NAM zijn in de gelegenheid gesteld opmerkingen over dit verslag te maken. Van deze gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

2. Wettelijk kader

2.1. Mijnbouwregelgeving en PKB Waddenzee

Een winningsplan (of een wijziging daarvan) en de wijziging van een instemmingsbesluit met een winningsplan dient te worden getoetst aan de Mijnbouwwet (hierna: Mbw) en de daarop gebaseerde regelgeving. De artikelen 34, 35 en 36 van de Mbw en de artikelen 24, 30 en 31 van het Mijnbouwbesluit (hierna: Mbb) vormen het juridisch kader waaraan wordt getoetst.

Hieronder wordt het toetsingskader voor de wijziging van het instemmingsbesluit weergegeven.

In artikel 36, derde lid, van de Mijnbouwwet is bepaald dat de minister, voor zover hier van belang, beperkingen en voorschriften kan stellen of wijzigen, indien dat gerechtvaardigd wordt door veranderde omstandigheden of gewijzigde inzichten inzake een grond als genoemd in het eerste lid.

Uit artikel 36, eerste lid, gelezen in samenhang met het derde lid, volgt dat de minister de beperkingen of voorschriften kan wijzigen indien:

- a. indien het in het winningsplan aangeduide gebied door Onze Minister niet geschikt wordt geacht voor de in het winningsplan vermelde activiteit om reden van het belang van de veiligheid voor omwonenden of het voorkomen van schade aan gebouwen of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan,
- b. in het belang van het planmatig gebruik of beheer van delfstoffen, aardwarmte, andere natuurlijke rijkdommen, waaronder grondwater met het oog op de winning van drinkwater, of mogelijkheden tot het opslaan van stoffen,
- c. indien nadelige gevolgen voor het milieu ontstaan, of
- d. indien nadelige gevolgen voor de natuur worden veroorzaakt.

In deel 4 van de PKB Waddenzee (januari 2007, p.15) worden de randvoorwaarden voor nieuwe opsporing en winning van gas onder de Waddenzee gegeven. De tweede randvoorwaarde luidt dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn voor de in deze PKB beschreven natuurlijke waarden en kenmerken.

2.2. Voorbereidingsprocedure

Over het winningsplan is advies gevraagd aan SodM (artikel 127 van de Mbw), de Tcbb (artikel 35, vijfde lid, van de Mbw), aan alle betrokken decentrale overheden (artikel 34, vijfde lid, van de Mbw) en de Mijnraad (artikel 105, derde lid, van de Mbw). Gelet op artikel 34, vierde lid, van de Mbw is dit besluit tevens voorbereid met toepassing van de uniforme openbare voorbereidingsprocedure als bedoeld in afdeling 3.4 van de Awb.

3. Inhoud en achtergrond wijzigingsbesluit

3.1 Inhoud wijzigingsbesluit

In artikel 11 van het instemmingsbesluit is bepaald dat de minister op basis van een evaluatie de veilige gebruiksruijme voor een periode van vijf jaar opnieuw vaststelt, gebruikmakend van de nieuwe verwachtingswaarden voor de

zeespiegelstijging. Deze actualisatie is door TNO uitgevoerd en heeft geleid tot het wijzigingsbesluit dat in deze procedure centraal staat.

WJZ / 19041436

Uit de figuren opgenomen in paragraaf 3.2 van het wijzigingsbesluit blijkt dat de tot 2021 beschikbare gebruikruimte hierdoor beperkt is toegenomen; vanaf 2021 wordt uitgegaan van een richtscenario met een snellere zeespiegelstijging, alhoewel minder snel dan waar in het eerdere richtscenario van werd uitgegaan. Deze evaluatie en de eventuele bijstelling van de gebruikruimte zal vervolgens gedurende de gaswinning elke vijf jaar worden uitgevoerd. Met het oog hierop is in het wijzigingsbesluit artikel 11 van het instemmingsbesluit gewijzigd waardoor voor 1 januari 2021 de minister op basis van een nieuwe evaluatie van het zeespiegelstijgingsscenario de veilige gebruikruimte voor opnieuw een periode van vijf jaar vaststelt. Ook is de NAM in artikel 15 voorgeschreven in de technische bijlage van het meet- en regelprotocol de gebruikruimtefiguur aan te passen.

In deze procedure heroverweegt de minister of hij de gebruikruimte beperkt heeft kunnen laten toenemen gelet op het zeespiegelstijgingsscenario van TNO en of de minister de voorschriften van het wijzigingsbesluit heeft kunnen wijzigen zoals hierboven beschreven.

De bestaande gaswinning Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen zoals beschreven in het geldende winningsplan waarmee de minister reeds in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 heeft ingestemd, verandert door het wijzigingsbesluit niet. Dit betekent dat het productieprofiel van de gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen gelijk blijft; er zal kortom niet meer gas gewonnen worden ten gevolge van de wijziging van de gebruikruimte in het wijzigingsbesluit. Een grotere gebruikruimte als gevolg van een minder snelle zeespiegelstijging betekent enkel dat er door een ongewijzigde gaswinning minder snel schadelijke gevolgen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

Daarbij blijft het 'hand aan de kraan'-principe van kracht. Volgens dit principe kan de minister op grond van artikel 13 van het instemmingsbesluit besluiten om de delfstofwinning te beperken of stil te leggen indien de natuurgrens, het zogenaamde meegroeivermogen, wordt overschreden of dreigt te worden overschreden.

3.2. Achtergrond vijfjaarlijkse actualisatie van de zeespiegelstijging

De vijfjaarlijkse actualisatie is onderdeel van de methodiek van het 'hand aan de kraan'-principe zoals uiteengezet in het Rijksprojectbesluit 'Gaswinning onder de Waddenzee vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen' uit 2006 (hierna: Rijksprojectbesluit), die nader is onderbouwd in bijlage C van de passende beoordeling behorende bij dit Rijksprojectbesluit. Het 'hand aan de kraan'-principe is door de minister in een brief van 30 mei 2016 toegelicht aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2015/16, 29 684, nr. 140).

Het uitgangspunt van de methodiek van het 'hand aan de kraan'-principe is dat de sedimentatie de bodemdaling kan bijhouden en dat de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee (in de gebieden waar bodemdaling optreedt) niet worden aangetast. Daarbij dient rekening te worden gehouden met

de dynamiek en de draagkracht van het waddensysteem. De bodemdalingssnelheid mag in dat licht een bepaalde waarde niet overschrijden. Deze waarde, ook wel aangeduid als de natuurgrens, is zo bepaald dat wadplaten door de optredende natuurlijke sedimentatie geen negatieve gevolgen ondervinden van de bodemdaling. Om te bepalen of in de Waddenzee bodemdaling kan plaatsvinden zonder dat er schadelijke gevolgen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee, is het begrip gebruiksruimte geïntroduceerd. De gebruiksruimte is hierbij gedefinieerd als het verschil van het meegroeivermogen van een kombergingsgebied en de relatieve zeespiegelstijgingsnelheid. De gebruiksruimte is de ruimte die te gebruiken is voor menselijke activiteiten zoals bodemdaling door gaswinning. De relatieve zeespiegelstijging is het gecombineerde effect van de stijging van de zeespiegel en de bodemdaling die optreedt door andere oorzaken dan delfstofwinning. Wanneer de bodemdaling als gevolg van de gaswinning kleiner is dan de beschikbare gebruiksruimte vindt er geen aantasting plaats van de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee en treedt er dus geen schade op aan de natuur.

De verplichting voor de vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario zoals neergelegd in artikel 11 van het instemmingsbesluit voor de zeespiegelstijging ten behoeve van de delfstofwinning onder de Waddenzee is mede ingegeven door de onzekerheden die vanwege de continu voortschrijdende inzichten inherent zijn aan voorspellingen van de zeespiegelstijging voor de lange termijn. Dit is ook door de minister in een brief van 20 juni 2017 aan de Tweede Kamer uiteengezet (Kamerstukken II 2016/17, 29 684, nr. 145). De verplichting tot bovengenoemde vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging, die leidt tot een periodieke actualisatie van de gebruiksruimte, zorgt ervoor dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

4. Bespreking bezwaargronden

4.1 Zeespiegelstijging

4.1.1 Bezwaargronden

a. Bezwaarmakers zijn van mening dat langjarige trends niet betrouwbaar zijn als voorspeller van de zeespiegelstijging in de toekomst en kunnen zich niet vinden in de bijstelling van de zeespiegelstijging naar beneden toe. Er is geen rekening gehouden met de onzekerheden in de meetreeksen van de zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust. In het advies van TNO van 21 december 2018 hecht TNO aan de gemeten zeespiegel maar laat de onzekerheden in dit meetreeksen buiten beschouwing ook als die meetreeksen discongruent zijn aan valide andere meetreeksen (zoals metingen met satellieten). De meeste projecties gaan uit van de mondiale zeespiegelstijging en deze projecties sluiten wel degelijk aan bij de mondiale meetgegevens.

b. Bezwaarmakers zijn van mening dat door de klimaatverandering niet uitgegaan kan worden van een simpele (lineaire) extrapolatie van de (meet) gegevens uit het verleden. Bij het doortrekken van een lange meerjarige meetreeks worden veranderingen (extra versnellingen) in recente jaren over het hoofd gezien.

c. TNO gaat verder voorbij aan wetenschappelijke verklaringen voor het verschijnsel dat de zeespiegelstijging lijkt achter te blijven bij de mondiale zeespiegelstijging (Drijfhout en Le Bars). Deze verklaringen maken het meer dan aannemelijk dat de snelheid van de zeespiegelstijging zal toenemen. Belangrijkste kenmerk van de wetenschappelijke literatuur van de laatste jaren is enerzijds dat ieder nieuw onderzoek concludeert tot een nog snellere stijging en anderzijds dat tegelijkertijd de onzekerheden toenemen.

d. Rekening moet worden gehouden met de gevolgen van het afsmelten van Antarctica op de zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust. Er bestaat wetenschappelijk geen enkele twijfel dat het ijs op Antarctica sneller smelt. Bezwaarmakers wijzen op een reeks van artikelen die de wetenschappelijke review hebben doorstaan en waaruit dit blijkt. Sinds mei 2016 waarschuwt KNMI voor een zeer sterke toename van de zeespiegelstijging als gevolg van het versneld afsmelten van Antarctica. Bezwaarmakers wijzen op verschillende wetenschappelijk rapporten waarin onder meer blijkt dat volgens het KNMI in een worst-case situatie langs de Nederlandse kust een zeespiegelstijging van 2,5 tot 3 meter mogelijk is. Andere onderzoekers komen tot de conclusie dat de bovengrens van de zeespiegelverwachtingen voor 2100 fors moet worden verhoogd. Dat er geen eenduidig wetenschappelijk onderbouwd inzicht is in de ontdooiing van Antarctica en het effect hiervan op de zeespiegelstijging in de Waddenzee zoals TNO in het advies 24 juli 2018 stelt is dan ook niet juist.

e. Bezwaarmakers zijn van mening dat de zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust achterloopt op de mondiale zeespiegelstijging. Door veranderingen in de golfstroom voor de West-Europese kust is het zeker dat de komende jaren de zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust het verloop van de mondiale stijging zal gaan volgen. Hoogstwaarschijnlijk zal de komende tien jaar de zeespiegel aan de Nederlandse kust een inhaalslag maken en de mondiale zeespiegelstijging zelfs overtreffen. In dit verband wijzen bezwaarmakers op de oratie van professor Drijfhout.

f. Het is onbegrijpelijk dat TNO blijft vasthouden voor de lange termijn aan de scenario's van KNMI'14, vooral nu het KNMI al jaren geleden heeft aangegeven dat uit recent onderzoek blijkt dat die scenario's achterhaald zijn. De scenario's van het KNMI uit 2014 gaan uit van een snellere stijging van de zeespiegel met 5 cm tegen het einde van de eeuw. Bij gelijkblijvende uitgangspunten is dan te verwachten dat het zeespiegelstijgingsscenario ook zal uitgaan van een hogere stijging in 2100 en dus een hogere toename van de versnelling in de periode daaraan voorafgaand. Het nieuwe scenario waar de minister van uitgaat leidt juist tot het tegendeel.

Voor de periode vanaf 1 januari 2021 is in het advies voor het richtscenario uitgegaan van een jaarlijkse toename met 0,058 mm/jr. Daarbij stelt het advies, dat is uitgegaan van het gemiddelde van de twee recente scenario's van het KNMI. Het advies bevat een forse onderschatting. Er had vanwege het voorzorgbeginsel uit moeten worden gegaan van het hoogste scenario (GW/GL) van het KNMI en niet van een gemiddelde van het hoge en lage scenario.

g. Bezwaarmakers wijzen erop dat in de grafiek van het scenario uit het TNO-advies een knik, een discontinuïteit zit. Dit kan nimmer overeenkomen met de werkelijkheid aangezien de versnelling en een toename van de versnelling van de zeespiegelstijging in de werkelijkheid geleidelijk zal plaatsvinden.

h. Het wijzigingsbesluit en het advies van TNO van 27 juni 2016 bevatten een enorme rekenfout. De door TNO genoemde parameters voor het richtscenario, bij extrapolatie tot het jaar 2100, leiden tot een hogere zeespiegelstijging dan genoemd door TNO (ca. 0,5 meter).

i. Bezwaarmakers zijn van mening dat het TNO-advies van 21 december 2018 zich, kennelijk ten gevolge van de formulering van de adviesaanvraag, beperkt tot twee documenten (een publicatie van NJG en een rapport van Deltares). Hierdoor ontbreken een aantal recente publicaties in het advies.

j. Bezwaarmakers merken op dat ook al is het Deltares-rapport ten behoeve van de waterveiligheid opgesteld het rapport niet minder relevant is. Essentiële onderdelen van het Deltares-rapport zijn niet meegenomen zoals de grafiek in figuur 2 op pagina 10.

k. Bezwaarmakers concluderen dat het instemmingsbesluit gewijzigd moet worden waarbij de gebruiksruimte voor de kombergingen Pinkegat en Zoutkamperlaag voor een vaste periode van 30 jaren wordt vastgesteld rekening houdend met het realistische scenario zoals dat is uitgewerkt in de brief van 29 maart 2018 en verder toegelicht tijdens de hoorzitting van 1 juni 2018. Een termijn van 5 jaren is als 'vaste' voorspelling in het kader van de zeespiegelstijging te kort. Nu de verwachting is, dat de zeespiegelstijging verder zal versnellen dient de 'vaste' voorspelling te reiken tot het moment dat de verwachte bodemdaling na stoppen geheel is uitgewerkt. Daarnaast verzoeken de bezwaarmakers dat de NAM de verplichting opgelegd krijgt om binnen zes maanden na het onherroepelijk worden van het besluit het winningsplan MLV aan te passen aan de vastgestelde gebruiksruimte. Na vaststelling van de gewijzigde gebruiksruimte moet de minister beoordelen of, rekening houdend met het na-ijleffect, die gebruiksruimte kan worden overschreden. Als blijkt dat deze ruimte dreigt te worden overschreden moet de minister ingrijpen in de gaswinning (zie artikel 13 instemmingsbesluit 2013). Het scenario van bezwaarmakers is uitgegaan van een geleidelijke aanpassing van de zeespiegel. Dat is in ieder geval niet minder wetenschappelijk dan de abrupte wijziging in de versnelling zoals is weergegeven in het TNO-scenario. In het worst-case voorstel van bezwaarmakers is wel getracht aan te sluiten op de meetgegevens.

4.1.2 Beoordeling

Bezwaarmakers kunnen zich niet verenigen met het beleidsscenario voor delfstofwinning van onder de Waddenzee zoals dat in het wijzigingsbesluit is vastgesteld. De basis voor het beleidsscenario is beschreven in de passende beoordeling bij het Rijksprojectbesluit. Het bestaat uit een scenario voor steeds een periode van 5 jaar ter bepaling van de gebruiksruimte, gevolgd door een richtscenario voor de periode daarna.

Het gebruiksruimte scenario beperkt in strikte zin – en op basis van een zeer conservatief gekozen waarde voor het meegroeivermogen - de ruimte voor bodemdaling ten gevolge van winning van delfstoffen. Het richtscenario heeft uitsluitend als bedoeling om perspectief te bieden voor planning van verdere winning, zonder dat de vergunninghouder daar rechten aan kan ontleen. Gezien de periodieke actualisering van het beleidsscenario heeft elke versie een geldigheidsduur van maximaal 5 jaar. Op die manier kan – gelet op de onzekerheden - worden bijgestuurd op basis van nieuwe inzichten en meetgegevens, kortweg het 'hand aan de kraan'-principe.

Hieronder wordt de keuze voor het gebruiksruimte scenario en het richtscenario gemaakt in het wijzigingsbesluit heroverwogen en in dat verband ook ingegaan op de door bezwaarmakers aangevoerde gronden. Daarbij ligt de nadruk op de vraag of er nieuwe feiten en omstandigheden zijn sinds de uitspraak van de ABRvS van 23 november 2016 waarin de Afdeling tot de conclusie komt dat de minister bij zijn besluitvorming op goede gronden heeft kunnen uitgaan van de in het advies van TNO van 27 juni 2016 geadviseerde zeespiegelstijgingsscenario of anderszins thans redenen zijn voor de minister om tot een ander conclusie te komen dan in het wijzigingsbesluit getrokken.

Gebruiksruimte scenario

Historische meetgegevens

Naar aanleiding van de stelling van bezwaarmakers samengevat onder punt a stelt de minister allereerst vast dat in het TNO-advies van 27 juni 2016 ter bepaling van de gebruiksruimte voor de periode 2016 tot 2021 de zeespiegelstijgingssnelheid is bepaald aan de hand van de gemeten zeespiegelstijgingssnelheid bij de Nederlandse kust over de periode 1958 tot 2013.

In het kader van deze beslissing op bezwaar heeft TNO nogmaals naar de gemeten zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust gekeken. Uit het TNO-advies van 21 december 2018 blijkt dat Deltares die meetreeks heeft geanalyseerd in haar rapport Zeespiegelmonitor 2017 en tot de conclusie komt dat er nog steeds geen significante versnelling van de zeespiegel bij de Nederlandse kust is vast te stellen.

Bezwaarmakers hebben niet onderbouwd dat er andere valide meetreeksen zijn waardoor niet uitgegaan kan worden door de meetreeksen door Deltares geanalyseerd. Het gaat daarbij volgens bezwaarmakers om satelliet waarnemingen die zijn gedaan boven oceanen en zeeën. TNO baseert zich echter op waarnemingen op Nederlandse kuststations en acht die meetgegevens meer representatief voor het tempo van de zeespiegelstijging in kustnabije gebieden zoals de Waddenzee.

In hetgeen bezwaarmakers aanvoeren ziet de minister dan ook geen reden niet van de historische meetgegevens aan de Nederlandse kust uit te gaan.

Versnelling zeespiegelstijging

Ondanks de conclusie van Deltares dat er geen significante versnelling van de zeespiegel bij de Nederlandse kust is vast te stellen, heeft TNO uit voorzorg in al haar adviezen sinds de start van de gaswinning - bovenop een constante snelheid - steeds een (positieve) eenparige versnelling opgenomen in het scenario voor de gebruiksruimte, voor zover die versnelling niet in strijd is met de reeks van historische meetgegevens. Dit scenario voor de gebruiksruimte komt erop neer dat de zeespiegelstijgingssnelheid in 2007 2,181 mm/jr bedroeg en jaarlijks wordt vermeerderd met een versnelling van 0,0076 mm/jr².

In het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 was nog uitgegaan van een versnelling van de zeespiegelstijging van 0,018 mm/jr². Deze verandering is het gevolg van het meenemen in het TNO-advies van 27 juni 2016 van drie nodale cycli (van 18,6 jaar) in plaats van slechts één, waarmee beter rekening wordt gehouden met de variatie van de amplitude van die cycli. Deze keuze wordt ondersteund door het rapport Zeespiegelmonitor 2017 van Deltares.

Wat betreft het betoog van bezwaarmakers samengevat onder punt b dat door de lineaire extrapolatie geen rekening is gehouden met de mogelijkheid van een extra toename van de versnelling van de zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering, merkt TNO in het advies van 24 juli 2018, p. 5, op dat in de eenparige versnelling voor de komende 5 jaar inderdaad geen rekening is gehouden met de mogelijke extra toename van de versnelling van de relatieve zeespiegelstijging. Vijf jaar extrapoleren op een tijdreeks van 60 jaar is relatief kort en daardoor acceptabel aldus TNO. Daarbij komt dat binnen de tijdreeks in het TNO-advies van 27 juni 2016 uit voorzorg gezocht is naar de hoogste eenparige versnelling, die de observaties redelijkerwijs toelaat. Gelet hierop en in aanmerking genomen dat het beleidsscenario elke 5 jaar wordt herzien waardoor zodra een versnelling zichtbaar is, deze wordt meegenomen in het beleidsscenario voor de volgende 5 jaar periode is in het wijzigingsbesluit terecht niet uitgegaan van een mogelijke extra toename van de versnelling van de relatieve zeespiegelstijging. In hetgeen bezwaarmakers aanvoeren ziet de minister derhalve geen aanleiding uit te gaan van een grotere versnelling dan $0,0076 \text{ mm/jr}^2$.

Conclusie

De minister meent gelet op het hierboven gestelde dat in het wijzigingsbesluit uitgegaan kon worden van het door TNO in 2016 geadviseerde scenario voor de zeespiegelstijging ter bepaling voor de Gebruiksruimte voor de komende 5 jaar.

Richtscenario

Mondiale zeespiegelstijging en Antarctica

Wat betreft de stelling van bezwaarmakers ten aanzien van Antarctica samengevat onder de punten c en d, merkt de minister allereerst in algemene zin op dat het van belang is voor ogen te houden dat de mondiale zeespiegel volgens modelprojecties gebaseerd op rapporten van het IPCC, waar ook bezwaarmakers zich op beroepen, nadrukkelijk geen voorspellingen zijn maar gebaseerd zijn op scenario's voor broeikasgas-emissies die op zich ook geen voorspellingen zijn.

Op basis van het TNO-advies van 21 december 2018 concludeert de minister vervolgens dat bezwaarmakers en het Deltares-rapport¹ zich baseren op onderzoek van DeConto & Pollard² dat uitgaat van een snellere smelting van Antarctica dan de andere projecties en studies die alle uitgaan van een minder (snel) effect van de smelting van Antarctica op de mondiale zeespiegelstijging. Uit de studie die de ontwikkelingen van Antarctica heeft vertaald naar de Noordzee en Waddenzee, de NJG-publicatie³, blijkt dat de projecties van de door bezwaarmakers genoemde studies die voortbouwen op het artikel van DeConto & Pollard 2016 (zoals Le Bar et al, 2017⁴) systematisch duidelijk hoger liggen dan

¹ *Mogelijke gevolgen van versnelde zeespiegelstijging voor het Deltaprogramma, een verkenning* (Deltares, September 2018), hierna: Deltares-rapport.

² DeConto, R. & Pollard, D., *Contribution of Antarctica to past and future sea-level rise* (Nature 531, 591-597, 2016).

³ *Sea-level rise, subsidence and morphodynamics in the Dutch Wadden Sea; 2030, 2050, 2100* (Netherlands Journal of Geosciences, oktober 2018), hierna: NJG-publicatie.

⁴ Le Bars, D., Drijfhout, S. & de Vries, H., *A high-end sea level rise probabilistic projection including rapid Antarctic ice sheet mass loss* (Environmental Research Letters 12: 44013, 2017).

de overige projecties bij RCP 4.5 (staat gelijk aan maximaal 2 graden opwarming) en RCP 8,5 (staat gelijk aan maximaal 4 graden opwarming). Dit is in figuur 3 van het TNO-advies van 21 december 2018 gevisualiseerd. Bezwaarmakers beroepen zich aldus op de extremen binnen de internationale wetenschappelijke literatuur. WJZ / 19041436

Verder blijkt uit het TNO-advies van 21 december 2018 dat de op klimaatmodellen gebaseerde projecties van het KNMI 2014 en de NJG-publicatie bij RCP 4.5 en 8.5 zoals vertaald naar de Nederlandse kust niet aansluiten op de meetgegevens. De projecties starten met een hoge snelheid rond het nu die niet geobserveerd wordt. Dit is in figuur 7 van het TNO-advies (p. 10) gevisualiseerd. Ten einde aan te sluiten bij de meetgegevens aan de Nederlandse kust is in het wijzigingsbesluit uitgegaan van de historische meetgegevens en is vervolgens uitgegaan van een zeespiegelstijging die met dezelfde snelheid toeneemt als de KNMI 2014 klimaatscenario's.

Inhaalslag

De onderliggende aanname van het bezwaar samengevat onder punt e is dat vanaf nu een inhaalslag zal plaatsvinden van de waargenomen snelheid van de zeespiegelstijging in de Waddenzee van op dit moment ongeveer 2,6 mm/jaar naar 10 mm/jaar in 2036 en daarna sterk doorstijgend.

De minister meent dat deze bezwaargrond geen doel treft en wijst daarbij op het TNO-advies van 21 december 2018, p. 11, waarin gesteld wordt dat een onderbouwing mist waarom die extra versnelling juist rond nu zou starten terwijl de meetgegevens daar geen aanleiding toe geven.

Ook is niet bekend of - en zo ja, vooral wanneer - er een 'inhaalslag' komt en in welk tempo (zie TNO-advies 24 juli 2018, p. 9). Het betoog van bezwaarmakers op dit punt berust op de oratie van professor Drijfhout. Een oratie heeft echter niet de status van een peer reviewed wetenschappelijk artikel.

In het wijzigingsbesluit is dan ook niet uitgegaan van een inhaalslag van de zeespiegelstijging in een tempo zoals door bezwaarmakers bepleit.

Middeling KNMI 2014 klimaatscenario's

Bezwaarmakers richten zich in het bezwaar samengevat onder punt f tegen de middeling van twee KNMI 2014 klimaatscenario's. In het TNO-advies van 27 juni 2016 zijn deze klimaatscenario's gemiddeld voor wat betreft hun versnelling voor het richtscenario.

Voor de periode vanaf 2021 is gekozen om een eenparige versnelling van de zeespiegelstijging aan te nemen die het gemiddelde bedraagt van de gemiddelde versnelling in de KNMI 2014 klimaatscenario's voor de periode 1980-2100 gemodelleerde scenario's "W" (Warm) en "G" (Gematigd): 0,058 mm/jr². TNO heeft dit geadviseerd omdat de projecties zelf qua snelheid significant boven het bereik van de meetgegevens van de zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust liggen. In figuur 6 van het TNO-advies van 21 december 2018, p. 9, is dit inzichtelijk gemaakt. Hiermee honoreert TNO de door KNMI aangegeven versnellingen in de zeespiegelsnelheid, maar niet het moment waarop die volgens het KNMI zouden intreden. Overigens gaan de bedoelde KNMI 2014 scenario's uit van klimaatscenario's, die leiden tot een mondiale temperatuurstijging van tussen de 2 en 4 graden in de 21e eeuw. Middeling van die scenario's (qua acceleratie) houdt een temperatuurstijging in de orde van maximaal 3 graden in de 21e eeuw in.

Wat betreft het middelen van twee modelprojecties op basis van KNMI 2014 klimaatscenario's merkt de minister op dat de ABRvS in haar uitspraak van 23 november 2016 (ov. 12.4) hierover reeds geoordeeld heeft. De ABRvS zag in deze uitspraak geen aanleiding voor het oordeel dat de minister niet de gemiddelde versnelling uit de KNMI 2014 klimaatscenario's tot uitgangspunt kon nemen voor de inschatting van mogelijke zeespiegelstijging voor het richtscenario voor de periode 2021 – 2026.

In aanvulling daarop merkt de minister op dat uit de door bezwaarmakers aangevoerde nieuwe feiten en omstandigheden niet blijkt dat in het wijzigingsbesluit beide KNMI varianten qua versnelling niet heeft kunnen middelen. Immers, uit het hiervoor overwogene volgt dat bezwaarmakers verwijzen naar de extremen in de internationale wetenschappelijke literatuur wat betreft de snelheid waarmee Antarctica afsmelt. Evenmin is er reden uit te gaan van het tempo van de door bezwaarmakers bepleite inhaalslag.

TNO heeft het advies van 27 juni 2016 opnieuw beoordeeld op dit punt en onderschrijft in haar advies van 21 december 2018, p. 9, de conclusie uit het advies uit 2016 dat de modelprojecties van de KNMI 2014 klimaatscenario's qua snelheid significant boven het bereik van de meetgegevens van de zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust liggen.

Gelet op het bovenstaande treft het betoog van bezwaarmakers op dit punt geen doel.

Knik in zeespiegelstijgingsscenario

Ten aanzien van de bezwaargrond samengevat onder punt g merkt de minister het volgende op.

Uit het advies van TNO van 24 juli 2018, p. 6, volgt dat in werkelijkheid de overgang van de relatieve zeespiegelstijging inderdaad geleidelijk zal gaan. De knik in het relatieve zeespiegelstijgingsscenario geeft aan waar het gebruiksräume scenario voor de komende 5 jaar eindigt en het richtscenario start. Dit wordt veroorzaakt door de verschillende bronnen voor de vastgestelde gebruiksräume (komende 5 jaar) en het richtscenario (na 5 jaar). Het scenario voor de komende 5 jaar van de relatieve zeespiegelstijging betreft een extrapolatie gebaseerd op gemeten data van relatieve zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust. Het richtscenario (na 5 jaar) is opgesteld door de uitkomst van modellen mee te nemen. De acceleratie in het richtscenario volgt uit deze modellen. Zodra een eventuele (extra) acceleratie (statistisch significant) zichtbaar is in de metingen van de zeespiegelstijging dan zal deze meegenomen worden in het eerstvolgende scenario van de relatieve zeespiegelstijging. De knik zal hiermee in werkelijkheid niet optreden, aldus TNO.

De minister stelt op basis van dit advies vast dat de knik een logisch gevolg is van de gekozen wijze van berekening van het beleidsscenario. De zeespiegelstijgingsscenario's die ten grondslag lagen aan de instemmingsbesluiten van 2006 en 2013 zijn op eenzelfde wijze tot stand gekomen. Ook in die besluiten is een knik zichtbaar. De knik en het feit dat deze in de werkelijkheid zich niet zal voordoen betekent niet dat de minister zich niet heeft kunnen baseren op het beleidsscenario zoals dat door TNO is geadviseerd.

Rekenfout wijzigingsbesluit en advies van TNO

Op verzoek van de minister heeft TNO naar aanleiding van het bezwaar samengevat onder punt h de berekening van de zeespiegelstijging nagerekend. Uit het advies van TNO van 24 juli 2018, p. 5, blijkt dat er geen rekenfout is gemaakt. Voor de motivering verwijst de minister naar het gestelde in het advies van TNO. De minister is gelet hierop van mening dat hij in het wijzigingsbesluit

heeft uit kunnen gaan van de berekeningen verricht in het kader van het TNO-advies van 27 juni 2016.

WJZ / 19041436

TNO-advies van 21 december 2018 omvat niet alle relevante publicaties en essentiële onderdelen van het Deltares-rapport zijn niet meegenomen

Ten aanzien van het betoog van bezwaarmakers samengevat in punt i dat het TNO-advies van 21 december 2018 niet op alle relevante publicaties ingaat, merkt de minister op dat hij TNO heeft gevraagd niet alleen advies uit te brengen over het door bezwaarmakers gestelde en de door hen aangevoerde publicaties maar ook in den brede te beoordelen of in het licht van die nieuwe wetenschappelijke publicaties de minister zich nog kan baseren op het TNO advies van 27 juni 2016. Daarbij is TNO verzocht specifiek in te gaan op twee recente onderzoeksrapporten: de NJG-publicatie en het Deltares-rapport.

TNO is verzocht specifiek in te gaan op deze rapporten omdat de NJG-publicatie alle drie de pijlers van het 'hand aan de kraan'-principe (meegroeivermogen, zeespiegelstijging en bodemdaling door delfstoffenwinning) behandelt en gericht is op de Waddenzee. Veel wetenschappelijke studies op het gebied van zeespiegelstijging zien namelijk niet op de Waddenzee of de Nederlandse kust in het algemeen maar op de mondiale zeespiegelstijging. Het Deltares-rapport is ook een studie naar de zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust, en om die reden is TNO ook gevraagd te beoordelen of de uitkomsten daarin gepresenteerd gevolgen heeft voor het TNO-advies van 27 juni 2016.

In de TNO-adviezen van 24 juli 2018 en 21 december 2018 zijn door bezwaarmakers genoemde onderzoeken beoordeeld. In het TNO advies van december 2018 is ook gebruik gemaakt van de brede literatuur-analyse in de NJG-publicatie. Daarbij zijn ook onderzoeken waar bezwaarmakers naar verwijzen bezien en gewogen, met name die publicaties, die zijn gebaseerd op DeConto en Pollard en verder uitgewerkt door LeBars et al. Jaarlijks verschijnen enkele duizenden wetenschappelijke artikelen over de mondiale ontwikkeling van de zeespiegelstijging waardoor het onmogelijk is alle onderzoeken individueel mee te wegen. Daarbij komt, zoals hierboven ook toegelicht is, dat deze onderzoeken in tegenstelling tot de NJG-publicatie en het Deltares-rapport niet zien op de Nederlandse kust en Waddenzee. Zo hebben bezwaarmakers in hun brief van 4 januari 2019 gewezen op twee recente artikelen met betrekking tot de mondiale zeespiegelstijging. De minister volgt op dit punt het advies van TNO van 21 december 2018, waarin resultaten van studies die betrekking hebben op de zeespiegelstijging voor de Nederlandse kust, respectievelijk de Waddenzee (met name de NJG-publicatie) prevaleren boven resultaten van studies op mondiale schaal.

Deltares-rapport

Wat betreft de stelling van bezwaarmakers samengevat onder punt j, dat essentiële onderdelen van het Deltares-rapport niet zijn meegenomen, wijst de minister op het TNO-advies van 21 december 2018 waar TNO in de figuren 5 en 6 de zeespiegelprojecties uit het Deltares-rapport 2018 laat zien. De gegevens daarvoor zijn ontleend aan de projecties zoals getoond in figuur 2 van dat Deltares-rapport. Het is dus niet zo, dat die gegevens niet zijn meegenomen in het TNO-advies.

Alternatief bezwaarmakers

Ook al is er in de ogen van de minister geen reden niet van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging zoals voorgesteld is door TNO uit te gaan, wil de minister ten aanzien van het door bezwaarmakers bepleite alternatief samengevat onder punt k het volgende opmerken.

In figuur 7 van het TNO-advies van 21 december 2018 is het voorstel van de bezwaarmakers geprojecteerd. TNO stelt vast dat de door bezwaarmakers voorgestelde curve een samenstel is van drie in de tijd elkaar opvolgende componenten, die onafhankelijk van elkaar zijn en niet berusten op een eenduidig model en derhalve interne wetenschappelijke consistentie mist.

In hetgeen bezwaarmakers op dit punt kortom naar voren te brengen ziet de minister geen reden uit te gaan van het scenario zoals door bezwaarmakers beschreven dan wel de voorschriften 11 en 15 van het wijzigingsbesluit te wijzigen zoals voorgesteld.

Conclusie

Gelet op het bovenstaande is de minister van mening dat het betoog van bezwaarmakers niet met zich meebrengt dat de minister in het wijzigingsbesluit zich niet heeft kunnen baseren op het TNO-advies van 27 juni 2016 voor het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging.

4.2 Na-ijlende bodemdaling

4.2.1. Bezwaargronden

Bezwaarmakers stellen dat de wetenschappelijke zekerheid ontbreekt ten aanzien van mijn standpunt dat als de gaswinning wordt beperkt of gestopt de gebruiksruimte niet wordt overschreden. Uit het LTS-onderzoek van 20 oktober 2017 naar de gaswinning bij Ameland blijkt dat in tegenstelling tot de verwachtingen in 2006 de bodemdaling na het stoppen van de gaswinning nog vele decennia door gaat. Er is geen enkel bewijs dat het na-ijleffect van de gaswinning bij MLV minder of korter zal zijn dan bij Ameland en in ieder geval vergelijkbaar is. Wat betreft de stelling van TNO in het advies van 24 juli 2018 dat het gerechtvaardigd lijkt om aan te nemen dat het na-ijl effect gedurende een periode van 1,5 tot 3 jaar een langzaam tot nul afnemende bodemdalingssnelheid zal laten zien merken bezwaarmakers op dat in het advies niet wordt ingegaan is op de resultaten van het LTS-onderzoek van de NAM. Evenmin is TNO ingegaan op de gevolgen daarvan voor de gebruiksruimte. Er is nog geen onderzoek waaruit blijkt dat de na-ijl van de velden MLV substantieel minder zal zijn dan die bij Ameland. De voorbarige conclusie van TNO in het advies van 21 december 2018 dat dit niet het geval zal zijn is dan ook niet juist. Het M&RP 2017 is geen onafhankelijk wetenschappelijk valide onderzoek maar slechts een rapportage van de NAM zelf.

Op grond van het voorzorgbeginsel zal uitgegaan moeten worden van een na-ijl effect zeker zo groot als bij Ameland. Gelet op deze onzekerheid zal bij de voorspelling van het zogenaamde vaste deel van de zeespiegelstijging gekeken moeten worden naar een veel langere periode dan de vijf jaar; er zal minstens enkele decennia (minimaal tot 2050) en wellicht zelfs tot 2100 vooruit gekeken moeten worden.

Bezwaarmakers wijzen ook op twee notities van Houtenbos waarbij blijkt dat bij de toepassing van het 'hand aan de kraan'-principe rekening moet worden gehouden met een langere periode van na-ijlen van de bodemdaling dan in 2006 is verondersteld en een hogere dalingsnelheid gedurende die langere periode.

4.2.2. Beoordeling

De minister stelt allereerst vast dat niet in geding is dat in de passende beoordeling bij het Rijksprojectenbesluit uitgegaan is van na-ijlende bodemdaling, ook wel tijdsafhankelijk bodemdaling genoemd.

Voor de gaswinning bij Ameland is een LTS II-studie (LTS staat voor Long term subsidence) verricht waaruit blijkt dat zich in de kombergingsgebieden van de gaswinning Ameland een tijdsafhankelijke bodemdaling plaats zal vinden (zie ook TNO-advies van 21 december 2018, p. 13).

Voor de gaswinning vanaf de locaties MLV is in artikel 3 van het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 de NAM voorgeschreven een meet- en regelprotocol uit te werken. In dat protocol wordt onder andere voorzien in een vergelijking van de bodemdalingsmetingen met de drukkaling in het reservoir en in aangrenzende aquifers. In dit protocol zijn rapportagemomenten opgenomen. Op grond van dit artikel heeft de NAM in mei 2018 een rapportage ingediend waarin een eerste toepassing is gegeven van de in het LTS-onderzoek Ameland opgedane kennis op de velden behorende bij het winningsplan MLV. In de rapportage worden de resultaten van de tijdsafhankelijke bodemdaling voor de kombergingsgebieden van de gaswinning MLV weergegeven en wordt geconcludeerd dat de bijdrage van de gasvoerende voorkomens aan de bodemdaling na 2040 snel verwaarloosbaar zal worden en dat de MLV-velden in tegenstelling tot de velden bij Ameland geen lange termijn aquifer na-ijling zullen hebben omdat de aquifers die aangrenzend zijn aan de MLV-gasvelden veel kleiner zijn dan die van Ameland. Uit het TNO-advies van 21 december 2018, p. 13, blijkt dat TNO zich kan vinden in deze conclusie. Op grond hiervan concludeert de minister dat de effecten van de gaswinning bij Ameland op de tijdsafhankelijk bodemdaling anders dan bezwaarmakers stellen niet vergelijkbaar zijn met de effecten van de gaswinning vanaf de locaties MLV. Bij de gaswinning MLV hoeft dan ook geen rekening gehouden te worden met eenzelfde tijdsafhankelijk bodemdaling als bij Ameland.

Ten aanzien van de notities van Houtenbos merkt TNO in het advies van 24 juli 2018, p. 7, op dat Houtenbos de metingen punt voor punt vergelijkt met de modellen.

In de 'hand aan de kraan'-systematiek moet echter de gemiddelde groei van het volume van de bodemdalingskom in de tijd per komberging worden vergeleken met de vastgestelde gebruiksruimte voor gaswinning in de betreffende komberging. Bij de toepassing van 'hand aan de kraan' zal namelijk gekeken worden naar het volume van de bodemdalingskom en niet naar de bodembeweging bij meetpunten. Ook de LTS-II studie voor Ameland gevolgde methodiek is gericht op verandering van het volume van de dalingskom, en niet op afwijkingen tussen metingen en model op individuele punten, zoals Houtenbos bepleit.

Gelet op het bovenstaande is de minister van mening dat in hetgeen bezwaarmakers aanvoeren geen reden is om uit te gaan van een zodanig lang na-ijleffect dat niet uitgegaan kan worden van een cyclus van 5 jaar waarbinnen het zeespiegelstijgingsscenario wordt bijgesteld.

4.3 Het toepassen van worst-case scenario's

WJZ / 19041436

4.3.1 Bezwaargronden

a. Het scenario in het advies van TNO van 27 juni 2016 is strijdig met het voorzorgbeginsel en artikel 6, derde lid, van de Habitatrictlijn omdat geen of onvoldoende rekening is gehouden met onzekerheden en niet is uitgegaan van een worst-case situatie. Het 'hand aan de kraan'-principe veronderstelt dat tijdig kan worden ingegrepen. In het Rijksprojectbesluit en de daarbij behorende passende beoordeling zijn uitgangspunten en waarborgen ingebouwd over de toepassing van dit principe om te kunnen voldoen aan het voorzorgbeginsel. Als door onderzoek die zekerheid niet kan worden geboden zal uitgegaan moeten worden van een worst-casebenadering. Op grond van het voorzorgbeginsel moet de bovenwaarde van deze onzekerheid worden gehanteerd zoals dat ook in de twee voorgaande scenario's is gebeurd en beargumenteerd.

In het advies van TNO van 27 juni 2016 is op twee wezenlijke punten afgeweken van de methodiek zoals uiteengezet in bijlage C van de passende beoordeling voor de gaswinning MLV. In de passende beoordeling bij het Rijksprojectbesluit is in 2006 gekozen voor een hoog scenario. Dit betekent dat een dusdanige onzekerheidsmarge is ingebouwd dat overschrijding hoogst onwaarschijnlijk is. Worst case is volgens de passende beoordeling het meest ongunstige toekomstscenario dat nog realistisch wordt geacht. Ook de ABRvS heeft het scenario voor de zeespiegelstijging dat in 2006 is gehanteerd als worst case opgevat (ABRS 29 augustus 2007, ov 2.17.9). Het verwachtingsscenario voor de lange termijn (tot 2100) van TNO voldoet niet aan dat hoge (worst case) scenario op twee punten:

1. Voor de periode 2016 tot en met 2020 is niet meer uitgegaan van een versnelde stijging van de zeespiegel maar is uitgegaan van de gemiddelde toename van de zeespiegelstijging over de periode 1890 tot en met 2013. Door aan te nemen dat de versnelling van de zeespiegelstijging voor de komende vijfjaren (2016 tot en met 2020) gemiddeld hetzelfde is als de periode daarvoor, houdt dit deel van het scenario onvoldoende rekening met de onzekerheden in de meetreeksen, zoals die door het KNMI worden gehanteerd. Door de lineaire extrapolatie is evenmin rekening gehouden met de mogelijkheid van een extra toename van de versnelling van de zeespiegelstijging als gevolg van klimaatverandering;
2. voor de periode vanaf 1 januari 2021 is voor het richtscenario uitgegaan van het gemiddelde van de twee recente klimaatscenario's van het KNMI. Het gemiddelde nemen van twee scenario's voldoet niet aan het voorzorgbeginsel. Door deze twee veranderingen in methodiek van berekening van het zeespiegelstijgingsscenario is significant afgeweken van de methodiek die op grond van het voorzorgbeginsel is ontwikkeld bij het verlenen van de vergunningen voor deze gaswinning. Deze afwijking van dat beginsel is niet of onvoldoende gemotiveerd.

b. De ABRvS heeft weliswaar de juridische houdbaarheid van het principe van de 'hand aan de kraan'-principe bevestigd in de uitspraken van 29 augustus 2007 en 30 oktober 2013 maar gelet op het voorzorgsbeginsel kan dit principe niet langer (ongewijzigd) toegepast worden. In 2007 is het 'hand aan de kraan'-principe geaccepteerd aangezien er uitgegaan werd van het – toen – slechtste scenario voor de zeespiegelstijging van 85 cm in 2100. De verwachting nu is aanmerkelijk slechter, zeker als uitgegaan wordt van het slechtst denkbare scenario. Nu de meest recente wetenschappelijk inzichten op het punt van de bodemdaling en de zeespiegelstijging duidelijk maken dat de destijds gehanteerde worst-case scenario's achterhaald zijn, is het 'hand aan de kraan'-principe in zijn huidige vorm niet langer in overeenstemming met het voorzorgsbeginsel. Ook heeft de ABRvS in de uitspraak van 23 november 2016 inzake de zoutwinning door Frisia niet gesteld, dat door hand aan de kraan niet van worst case ten aanzien van de zeespiegelstijging hoefde te worden uitgegaan. In die uitspraak wordt geconstateerd dat er zoveel onzekerheden zijn over ontwikkeling van de zeespiegelstijging en dat om die reden en vanwege de vijfjaarlijkse herziening de minister toen op het advies van TNO af kon gaan. Dat is nu niet meer het geval omdat er zeer veel nieuwe wetenschappelijke kennis is over de stijging van de zeespiegel in de lopende eeuw.

WJZ / 19041436

4.3.2 Beoordeling

Niet is uitgegaan van een worst-case benadering en afgeweken is van de methodiek van de passende beoordeling gaswinning MLV

Worst-case

In reactie op het door bezwaarmakers gestelde onder punt a wijst de minister er allereerst op dat in de passende beoordeling bij het Rijksprojectbesluit is uitgegaan van een conservatieve inschatting van het meegroeivermogen en een realistische inschatting van de zeespiegelstijging en de bodemdaling.

Voor de relatieve zeespiegelstijging is gekozen voor een 'realistisch zeespiegelstijgingsscenario' omdat heel precies sturen op gemeten zeespiegelstijging in de praktijk niet mogelijk blijkt omdat grote schommelingen optreden in de zeespiegelstijging. Hierdoor kan de zeespiegelstijging alleen over langere perioden worden vastgesteld. Voor de beoordeling van de invloed van de gaswinning op de Waddenzee is het nodig te weten hoe de gemiddelde zeestanden zich in de komende jaren zullen ontwikkelen (passende beoordeling, p. 94).

Elders wordt in de passende beoordeling gesproken over een 'gematigd hoog scenario' van 85 cm zeespiegelstijging in 100 jaar als richtscenario (p. 21). Een IPCC-scenario bestaat primair uit een aanname voor de uitstoot van broeikasgassen (Representative Concentration Pathways, RCP's). Daarbinnen bestaan verschillende varianten. Vervolgens worden die varianten doorvertaald in mondiale opwarming en dan naar mondiale zeespiegelstijging. Een 'gematigd hoog scenario' is in dit verband uitdrukkelijk niet gelijk aan een 'worst case' of 'slechts denkbaar scenario', waaraan bezwaarmakers refereren. De term 'worst case' wordt in de passende beoordeling in relatie tot de zeespiegelstijging niet gehanteerd.

Ook voor de bodemdalingsscenario's zijn geen 'worst case'-scenario's voorgesteld in de passende beoordeling: "De initiatiefnemer kan uitgaan van de verwachtingswaarden, zonder de extra onzekerheidsband mee te nemen".

Voor het meegroeivermogen is echter wel een zeer conservatieve inschatting gebruikt, zodat uiteindelijk getoetst wordt aan een zeer conservatieve inschatting.

WJZ / 19041436

Gelet op het TNO-advies van 24 juli 2018, p. 3, is de minister van mening dat het onjuist is om 'worst cases' (zeer conservatieve inschattingen) van alle parameters mee te nemen. Hierdoor ontstaat aan het einde van de analyse een opeenstapeling van 'worst cases' die niet realistisch is en nooit kan voorkomen. Daarnaast is dan onbekend hoeveel de uitkomst van de berekening afwijkt van het 'echte' risico.

Ook uit de uitspraak van de ABRS van 29 augustus 2007 volgt niet dat de minister in het wijzigingsbesluit niet had kunnen uitgaan van het zeespiegelstijgingsscenario zoals door TNO geadviseerd maar enkel van een worst-case scenario. De ABRvS stelt in ov. 2.17.9 dat:

"Voor de zeespiegelstijging is een zeer conservatief (te weten: het slechtst denkbare) scenario gebruikt, van 85 centimeter per eeuw. Mocht in 2011 of nadien blijken dat de zeespiegelstijging minder snel verloopt dan thans maximaal wordt verondersteld, dan kan de prognose worden bijgesteld. Ook kan worden ingegrepen indien en zodra de stijging onverhoopt sneller plaatsvindt. In het instemmingsbesluit met het winningsplan is voorzien dat de verwachting van de zeespiegelstijging elke vijf jaar wordt herijkt. Het is hierdoor mogelijk voortschrijdend inzicht te betrekken bij de continuering van de gaswinning. Daarnaast geldt dat de duur van de gaswinning, gelet op artikel 2 van het instemmingsbesluit met het winningsplan, is beperkt tot het jaar 2028. Indien de gaswinning in 2028 wordt gecontinueerd, is daarvoor een herziening van het instemmingsbesluit vereist. Door van het slechtst denkbare scenario voor de zeespiegelstijging uit te gaan en met de tijdsbeperking in het instemmingsbesluit van het winningsplan zijn waarborgen ingebouwd om te voorkomen dat de natuurgrenzen van beide kombergingsgebieden worden overschreden."

De ABRvS stelt hier terecht dat in de passende beoordeling is uitgegaan van 85 centimeter per eeuw maar noemt dit een worst-case scenario terwijl in de passende beoordeling dit een 'realistisch zeespiegelstijgingsscenario' of 'gematigd hoog scenario' is genoemd. Daarbij komt dat uit de overweging van de ABRvS blijkt dat zij heeft meegewogen dat als nadien blijkt dat de zeespiegelstijging minder snel verloopt de prognose kan worden bijgesteld. In het wijzigingsbesluit is de prognose bijgesteld op basis van onder meer de historische meetgegevens (voor de onderbouwing daarvan kan worden verwezen naar het gestelde in paragraaf 4.1.2). Bovendien is de prognose bijgesteld op basis van de KNMI 2014 klimaatscenario's waarvan de keuze ook in paragraaf 4.1.2 is onderbouwd. De minister is gelet op het bovenstaande dan ook van mening dat uit de uitspraak van de ABRvS van 29 augustus 2007 niet te herleiden is dat van een worst-case uitgegaan moet worden en dat hij het beleidsscenario niet heeft kunnen bijstellen op basis van nieuwe meetgegevens en modelmatige projecties zoals de KNMI 2014 klimaatscenario's.

Uitgangspunten passende beoordeling

De minister ziet ook niet op welke wijze de middeling van de twee KNMI 2014 klimaatscenario's en het uitgaan van een minder versnelde stijging van de zeespiegel in strijd zou zijn met de systematiek van de passende beoordeling. Zoals hierboven is toegelicht is in de passende beoordeling uitgegaan van een 'realistisch zeespiegelstijgingsscenario' of 'gematigd hoog scenario' omdat heel precies sturen op gemeten zeespiegelstijging in de praktijk niet mogelijk blijkt vanwege het optreden van grote schommelingen in de zeespiegelstijging en

daarom gekeken zal moeten worden hoe de daadwerkelijke zeespiegelstijging aan de Nederlandse kust zich ontwikkelt. WJZ / 19041436

Conclusie

Gelet op het bovenstaande is de minister van mening dat hij niet heeft hoeven uitgaan van de door bezwaarmakers bepleite worst-case scenario en dat er geen sprake is van strijd met het voorzorgsbeginsel. De combinatie van een zeer conservatief meegroeivermogen en een realistische inschatting van de relatieve zeespiegelstijging en de bodemdaling geeft het gebruik van het voorzorgsbeginsel voor de Waddenzee weer. Het is onjuist om 'worst cases' te stapelen en door toepassing van het 'hand aan de kraan'-principe kan elk jaar worden ingegrepen door het meet- en monitoringssysteem. Bovendien kan een versnelling van de relatieve zeespiegelstijging meegenomen worden in het scenario voor de komende 5 jaar als dit (statistisch significant) gemeten wordt langs de Nederlandse kust. Op dit moment is die versnelling aan de Nederlandse kust niet gemeten.

Hand aan de kraan-principe is niet langer in overeenstemming met het voorzorgsbeginsel

Wat betreft het betoog van bezwaarmakers samengevat onder punt b verwijst de minister naar hetgeen in het punt hierboven is gesteld waaruit blijkt er geen grond is om uit te gaan van een worst-case scenario. Verder blijkt uit paragrafen 4.1.2 en 4.2.2 dat de nieuwe feiten en omstandigheden die bezwaarmakers aanvoeren noch uit ander onderzoek blijkt dat in het wijzigingsbesluit niet uitgegaan had kunnen worden van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging zoals weergegeven in het TNO-advies van 27 juni 2016. De bedrage van tijdsafhankelijke bodemdaling voor de kombergingsgebieden van de gaswinning MLV aan de bodemdaling is na 2040 snel verwaarloosbaar en er zal in tegenstelling tot de velden bij Ameland geen sprake zijn van lange termijn aquifer. Wat betreft het smelten van Antarctica beroepen bezwaarmakers op de extremen binnen de internationale wetenschappelijke literatuur en mist een onderbouwing waarom de door bezwaarmakers bepleite extra versnelling juist rond nu zou starten terwijl de meetgegevens daar geen aanleiding toe geven. De minister ondersteunt dan ook niet het betoog van bezwaarmakers dat het 'hand aan de kraan'-principe in zijn huidige vorm niet langer in overeenstemming is met het voorzorgsbeginsel.

Overigens merkt de minister nog op, dat een beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor delfstofwinning van onder de Waddenzee feitelijk een geldigheidsduur heeft van 5 jaar, namelijk tot aan een volgende actualisering. Dat geldt dus ook voor het richtscenario, als onderdeel van een beleidsscenario. Dit is gevisualiseerd in het TNO advies van 21 december 2018, figuur 7 op p. 10. Het doortrekken van een richtscenario naar het jaar 2100, zoals bezwaarmakers doen, heeft dus geen materiële betekenis voor toepassen van het 'hand aan de kraan' principe als sturingsinstrument.

4.4 Overige bezwaren

4.4.1 Bezwaargronden

a. Bezwaarmakers wijzen erop dat uit de mailwisseling met het KNMI, Deltares, TNO blijkt dat medewerkers van het KNMI kritiek hadden op het (concept) advies van TNO. Het advies van TNO van 27 juni 2016 baseert zich daarentegen alleen op rapporten van Deltares en laat verwijzing naar de opvattingen en onderzoeken van het KNMI geheel achterwege. Het betreft hier een typisch voorbeeld van eenzijdige advisering. Door weglating van kennelijk ongewenste standpunten van

een onafhankelijke adviseur is sprake van 'cherry picking' en is het advies toegeschreven naar het kennelijk beleidsmatig gewenste resultaat. Bij de beslissing over de gebruiksruijnte heeft de minister zich er onvoldoende van vergewist of de verschillende standpunten van de onafhankelijke adviseurs in het advies van TNO tot uitdrukking zijn gebracht. Het advies van TNO is aantoonbaar eenzijdig en een daarop gebaseerd besluit is daardoor in strijd met artikel 3.2 van de Algemene wet bestuursrecht.

b. Bezwaarmakers merken op dat er twee procedures door elkaar lopen, namelijk de bezwaarprocedure en de procedure op grond van afdeling 3.4 Awb. Deze kunnen niet naast elkaar bestaan. Hierin zal een keuze gemaakt moeten worden.

c. Bezwaarmakers stellen dat door de opdracht van 29 mei 2018 aan TNO om de genoemde inhoudelijke punten beargumenteerd te kunnen weerleggen getuigt van vooringenomenheid van de kant van het ministerie en TNO de mogelijkheid ontneejnt onafhankelijk advies uit te brengen. Het TNO-advies van 24 juli 2018 kan dan ook niet als een deugdelijk advies worden beschouwd en dient buiten beschouwing te blijven. TNO (of een andere deskundige organisatie) dienen op basis van een open vraagstelling opnieuw advies gevraagd te worden.

d. Wat betreft het advies van TNO van 21 december 2018 merken bezwaarmakers op dat TNO eerst op 9 november 2018 om advies is gevraagd en dus twee maanden na de brief van bezwaarmakers van 10 september 2018. Dit heeft TNO beperkt in de tijd om een gedegen advies op te stellen en bezwaarmakers zeer beperkt in de mogelijkheden om hier afdoende op te kunnen reageren.

4.4.2 Beoordeling

Advies TNO eenzijdig

Wat betreft de stelling van bezwaarmakers samengevat onder punt a wijst de minister erop dat, zoals ook toegelicht is in paragraaf 4.1.2, in het TNO-advies van 27 juni 2016 twee modelprojecties op basis van KNMI 2014 klimaatscenario's zijn gemiddeld voor wat betreft hun versnelling.

Uit de mail van 1 juni 2016 van het KNMI in reactie op het concept-advies van TNO blijkt dat het KNMI daarin een nuancering aanbracht ten aanzien van de bruikbaarheid van de zeespiegelmonitor van Deltares en haar bijdrage daaraan, en het niet eens was met onder andere het middelen van twee KNMI-scenario's. De minister stelt vast dat in het TNO-advies van 27 juni 2016 de minister is voorgesteld om voor het richtscenario aan beide modelprojecties van de KNMI 2014 klimaatscenario's evenveel gewicht toe te kennen (zie p. 11). De minister was aldus ervan op de hoogte dat TNO deze klimaatscenario's heeft gemiddeld en heeft hierin geen reden gezien aanvullende informatie aan TNO te vragen. Verder blijkt uit het advies van TNO van 24 juli 2018 (onder 'Relatieve zeespiegelstijging, punt d) dat de reactie van het KNMI inhoudelijk door TNO is meegewogen bij de afronding van het TNO-advies 2016 en destijds heeft geleid tot de conclusie van TNO dat de door het KNMI aangedragen aspecten geen afbreuk doen aan de inhoudelijke juistheid van haar concept-advies.

De minister meent dat hij geen aanleiding heeft behoeven te zien niet van een dergelijke meddeling uit te kunnen gaan dan wel om nadere informatie bij TNO over de achtergrond van dit advies te vragen. Gelet op het bovenstaande is de minister van mening dat hij het wijzigingsbesluit heeft kunnen baseren op het TNO-advies van 27 juni 2016. Van toeschrijven naar het beleidsmatig gewenste resultaat is geen sprake geweest noch van eenzijdige advisering.

Bezwaarprocedure en procedure afdeling 3.4 van de Awb

WJZ / 19041436

Naar aanleiding van het betoog van bezwaarmakers samengevat onder punt b stelt de minister vast dat op grond van artikel 34, vierde lid, van de Mijnbouwwet zoals dat ten tijde van het wijzigingsbesluit van 30 augustus 2016 luidde het mogelijk was bezwaar in te dienen tegen het wijzigingsbesluit. Het besluit hoefde niet voorbereid te worden met afdeling 3.4 van de Awb.

Zoals de minister ook heeft toegelicht in de brief van 9 augustus 2017 is door de op 1 januari 2017 in werking getreden wijziging van de Mijnbouwwet afdeling 3.4 van de Awb van toepassing op deze procedure (artikel 34, vierde lid, van de Mijnbouwwet). Nu de beslissing op bezwaar niet alleen een heroverweging van het primaire besluit op basis van de huidige feiten is maar ook genomen moet worden op basis van het geldend recht en de wijziging van de Mijnbouwwet geen overgangsrecht bevat ten aanzien van lopende bezwaarzaken, is het nieuwe artikel 34, vierde lid, van de Mijnbouwwet van toepassing op de behandeling van het bezwaar. Aangezien het wijzigingsbesluit reeds genomen was en bezwaarmakers bezwaar hadden ingediend is de minister van mening dat hij gelet op de rechtszekerheid en teneinde materieel te voldoen aan het bepaalde in artikel 34, vierde lid, van de Mijnbouwwet dit nieuwe procedurevoorschrift in de lopende bezwaarprocedure heeft kunnen incorporeren. Hierdoor heeft een ieder de gelegenheid heeft gehad een zienswijze in te dienen die vervolgens zijn meegewogen in deze beslissing op bezwaar (zie paragraaf 6).

Onafhankelijk advies TNO

Ten aanzien van het betoog van bezwaarmakers samengevat onder punt c meent de minister dat uit hetgeen in de e-mail is opgenomen niet kan worden geconcludeerd dat het TNO-advies van 24 juli 2018 niet als een deugdelijk en onafhankelijk advies kan worden gezien. De doelstelling, organen en inrichting van de TNO-organisatie is wettelijk verankerd in de TNO-wet en nader uitgewerkt in lagere regelgeving. De onafhankelijkheid van de TNO-advisering is daarnaast vastgelegd in de TNO-code. De onafhankelijkheid van TNO komt als zodanig niet in het geding door de vraagstelling in de e-mail van een beleidsambtenaar in kwestie. De minister wijst er in aanvulling op dat in de adviesaanvraag van 9 november 2018 aan TNO conform de normale gang van zaken een open vraag is gesteld.

Te late aanvraag en toesturen TNO-advies

De minister merkt naar aanleiding van het betoog van bezwaarmakers samengevat onder punt d op dat de brief van bezwaarmakers van 10 september 2018 spoedig na ontvangst met TNO is gedeeld. Reeds voor 10 september is met TNO besproken of naast hetgeen door bezwaarmakers nog zou worden aangevoerd nog andere onderzoeken zijn verschenen of zouden verschijnen die relevant waren of zouden zijn voor het zeespiegelstijgingsscenario voor de Waddenzee en daarom in de heroverweging meegewogen moesten worden. Relevant waren het Deltares-rapport van september 2018 en het in oktober 2018 verschenen NJG-publicatie. TNO was aldus geruime tijd voor de officiële adviesaanvraag van 9 november 2018 begonnen met de analyse van de nieuw beschikbare informatie. De adviesaanvraag van 9 november 2018 was een formele bevestiging van de opdracht richting TNO. De minister deelt dan ook niet de mening van bezwaarmakers dat TNO te weinig tijd heeft gehad om een gedegen advies uit te brengen.

Ten aanzien van de opmerking van bezwaarmakers dat het late toesturen hen zeer heeft beperkt in de mogelijkheden om afdoende op het TNO-advies van 21 december 2018 te kunnen reageren merkt de minister op dat bij brief van 12

december 2018 bezwaarmakers is gemeld dat er op 11 januari 2019 een hoorzitting was gepland en dat in de week van 17 december 2018 het TNO-advies zou worden toegestuurd. Hiermee heeft de minister beoogd zo goed als mogelijk tegemoet te komen aan de wens van bezwaarmakers om nog in 2018 een hoorzitting te plannen. Het TNO-advies is aan het einde van de week van 17 december naar bezwaarmakers toegezonden. De minister geeft aan bereid te zijn geweest de hoorzitting te verplaatsen indien daarom zou zijn verzocht. Dat laatste was echter niet het geval

WJZ / 19041436

5. Adviezen

De adviezen zijn samengevat in bijlage 1 van dit besluit. De adviezen zijn betrokken bij dit besluit waarin de minister het wijzigingsbesluit heroverweegt. In hetgeen in de adviezen naar voren is gebracht ziet de minister geen aanleiding om te concluderen dat het wijzigingsbesluit niet genomen had kunnen worden dan wel dat het wijzigingsbesluit gewijzigd moet worden. Voor de nadere onderbouwing van deze conclusie verwijst de minister naar de beoordeling van de adviezen in de bijlage.

6. Zienswijzen

De zienswijzen zijn samengevat in de Nota van Antwoord die als bijlage 2 bij dit besluit is opgenomen. In de Nota van Antwoord is een reactie op de zienswijzen gegeven. De zienswijzen zijn betrokken bij dit besluit waarin de minister het wijzigingsbesluit heroverweegt. In hetgeen in de zienswijzen naar voren is gebracht ziet de minister geen aanleiding om te concluderen dat het wijzigingsbesluit niet genomen had kunnen worden dan wel dat het wijzigingsbesluit gewijzigd moet worden. Voor de nadere onderbouwing van deze conclusie verwijst de minister naar de beoordeling van de zienswijzen in de bijlage.

7. Eindbeoordeling

Gelet op de bezwaren, adviezen en zienswijzen is de minister van mening dat het wijzigingsbesluit in stand gelaten kan worden. In hetgeen naar voren is gebracht ziet de minister geen aanleiding om het wijzigingsbesluit in te trekken dan wel hieraan andere of aanvullende voorschriften of beperkingen te verbinden.

8. Vergoeding kosten gemaakt in de bezwaarprocedure

Bezwaarmakers verzoeken om hen een vergoeding toe te kennen voor de proceskosten gemaakt in deze bezwaarprocedure.

Reactie

Op grond van artikel 7:15, tweede lid, van de Awb worden de kosten die in verband met de behandeling van het bezwaar redelijkerwijs zijn gemaakt, vergoed voor zover het wijzigingsbesluit wordt herroepen wegens een aan het bestuursorgaan te wijten onrechtmatigheid.

Ik stel vast, gelet op hetgeen in dit besluit is overwogen, dat hiervan geen sprake is. Gelet hierop ben ik van mening dat de door u gemaakt kosten in de bezwaarfase niet voor vergoeding in aanmerking komen.

9. Besluit

WJZ / 19041436

1. De minister verklaart de bezwaren tegen het besluit van 30 augustus 2016, met kenmerk DGETM-EO/16110969, ongegrond en handhaaft dit besluit;
2. De minister ziet geen aanleiding toepassing te geven aan artikel 7:15, tweede lid, van de Awb. De door bezwaarmakers gemaakte kosten in deze bezwaarprocedure komen derhalve niet voor vergoeding in aanmerking.

De Minister van Economische Zaken en Klimaat,

Eric Wiebes

Tegen dit besluit kan degene wiens belang daarbij rechtstreeks is betrokken, waaronder een belanghebbende die een zienswijze heeft ingediend, binnen zes weken na de dag van bekendmaking van dit besluit een beroepschrift indienen bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, postbus 20019, 2500 EA, Den Haag. Dit besluit is verzonden op de in de aanhef van deze brief vermelde datum. Een belanghebbende aan wie redelijkerwijs niet kan worden verweten dat hij geen zienswijze heeft ingediend op het besluit van 30 augustus 2016 kan ook beroep instellen.

Bijlage 1: Adviezen wijziging instemmingsbesluit gaswinning Moddergat Lauwersoog en Vierhuizen vanwege de actualisatie van het zeespiegelstijgingsscenario

WJZ / 19041436

4.1. Samenvatting adviezen

SodM

SodM concludeert dat in het wijzigingsbesluit geen aspecten zitten die direct verband houden met haar toezichtstaak en geeft verder aan niet de bestuurlijke positie te hebben om te adviseren in keuzes waar deze niet direct de veiligheid betreffen. Om deze redenen onthoudt SodM zich in deze van advies.

Provincie Fryslân

- a. De provincie geeft aan dat de provincie, zoals vastgelegd in haar coalitieakkoord, tegen nieuwe gaswinningen in Fryslân is, maar ook de ontwikkelingen bij bestaande winningen kritisch volgt. Daarbij wordt aandacht gevraagd voor de zorgen over de effecten van gaswinning bij inwoners en voor de provinciale belangen.
- b. De provincie vindt het verder onwenselijk dat het geactualiseerde beleidsscenario tot meer gebruiksruimte voor gaswinning leidt. Wat de provincie betreft zou er sprake moeten zijn van op zijn minst een 'standstill'.
- c. De provincie is van mening dat het bij besluitvorming over vergunningaanvragen niet is toegestaan om meer (milieu)ruimte toe te staan dan strikt noodzakelijk is. Dit dient geëffectueerd te worden door aan het instemmingsbesluit beperkingen te verbinden zodat niet meer gebruiksruimte wordt gegeven dan strikt noodzakelijk is.

Gemeente De Marne

- a. De gemeente De Marne geeft aan de stellingname in het bezwaarschrift van de Bezwaarmakers ten aanzien van een tweetal veranderingen in de methodiek van berekening van het zeespiegelstijgingsscenario te herkennen en te erkennen. Ondanks het werken met 'hand aan de kraan' wordt gesteld dat het wijzigingsbesluit onvoldoende is gemotiveerd.
- b. Verder is gemeente De Marne van mening dat de ontstane potentiële toename van de gebruiksruimte van invloed is op milieu, natuur en de veiligheid van omwonenden, de te verwachten effecten op aanwezige bebouwing of infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan.
- c. Het effect van de toename van de gebruiksruimte op het grondrecht op leven (de veiligheid van inwoners), de privacy (de aantasting van het leefklimaat) en het ongestoord genot van het eigendom, zijn in het wijzigingsbesluit niet gemotiveerd. Overeenkomstig de uitspraak van de ABRvS van 15 november 2017 (201608211/1/A1) dienen deze aspecten te worden betrokken en inzichtelijk te worden gemaakt in het voorliggende wijzigingsbesluit.
- d. In de conclusie van de minister dat "nog steeds geborgd is dat er wetenschappelijk redelijkerwijs geen twijfel is er dat geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee", wordt voorbij gegaan aan de cumulatie van effecten. Het gaat hierbij om de cumulatieve effecten van de aardgaswinning in het Groningenveld, de gaswinning onder de Waddenzee vanaf Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, en de exploratie van de

overige kleine gasvelden in het woon- en leefgebied. Deze cumulatie dient in de motivatie van het wijzigingsbesluit te worden geadresseerd.

WJZ / 19041436

Wetterskip Fryslân en waterschap Noorderzijlvest

De beide waterschappen geven aan:

- a. principieel tegen nieuwe gaswinningen en voor afbouw van het gebruik van fossiele brandstoffen te zijn mede omdat waterschappen bij uitstek de gevolgen ervaren van klimaatverandering.
- b. dat het vanuit oogpunt van waterbeheer wenselijk is om de gaswinning vanuit Moddergat/Nes te beëindigen of zoveel mogelijk te beperken. Dit omdat deze winning ook onder land significante nadelige effecten heeft in het beheergebied vanwege de uiteindelijke bodemdaling van meer dan 14 cm in het midden van de bodemdalingsskom.

Het waterschap Noorderzijlvest geeft aanvullend daarop aan dat:

- d. De zandafzetting in het Waddengebied naar verwachting onvoldoende zal zijn om de stijging van de zeespiegel te compenseren. Aangezien in het Waddengebied sprake is van bodemdaling is de relatieve stijging van de zeespiegel nog groter.
- e. Er regionaal voor de Waddenzee rekening moet worden gehouden met een aanzienlijk forsere zeespiegelstijging in deze eeuw dan waarvan tot voor kort werd uitgegaan.

Tcbb en Mijnraad

De Tcbb en Mijnraad merken beide op dat de bezwaarmakers bezwaar maken tegen het voor de wijziging van het instemmingsbesluit gebruikte nieuwe zeespiegelstijgingsscenario van TNO. Ditzelfde zeespiegelstijgingsscenario is reeds in beroep over zoutwinning onder de Waddenzee aan de orde geweest. In haar uitspraken van 23 november 2016 (201505450/1/A1 en 201504975/1/R2) heeft de ABRvS geconcludeerd dat de minister bij zijn besluitvorming op goede gronden heeft kunnen uitgaan van de door TNO gemodelleerde zeespiegelstijgingssnelheid. Gezien deze uitspraken zien de Mijnraad en de Tcbb in het bezwaarschrift geen aanleiding om de minister te adviseren het wijzigingsbesluit aan te passen.

4.2. Beoordeling adviezen

a. Geen nieuwe gaswinning

De provincie Fryslân is tegen nieuwe gaswinningen in Fryslân en volgt ook de ontwikkelingen bij bestaande winningen in Fryslân kritisch. Ook het wetterskip Fryslân en waterschap Noorderzijlvest zijn principieel tegen nieuwe gaswinningen en voor de afbouw van het gebruik van fossiele brandstoffen.

De minister neemt dit standpunt van de provincie en de waterschappen voor kennisgeving aan. De minister merkt verder op dat uit het systeem van de Mijnbouwwet volgt dat gaswinning in Nederland is toegestaan mits voldaan wordt aan de gestelde randvoorwaarden en in lijn hiermee is het de NAM op grond van het inmiddels onherroepelijk geworden instemmingsbesluit van 21 maart 2013 toegestaan conform de aan dat besluit verbonden voorschriften gas te winnen vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen.

b. Aandacht voor de zorgen over de effecten van gaswinning

De provincie Fryslân vraagt aandacht voor de zorgen over de effecten van gaswinning bij inwoners en voor de provinciale belangen. De minister onderschrijft het belang van aandacht voor de zorgen van inwoners over de effecten van gaswinning en is van mening dat het politieke debat hierover heeft geresulteerd in de per 1 januari 2017 gewijzigde Mijnbouwwet. Ten gevolge van deze wetswijziging is het verplicht geworden decentrale overheden om advies te vragen en is afdeling 3.4 van de Awb ruimer van toepassing verklaard waardoor het voor inwoners mogelijk is zienswijzen in te dienen. Dit besluit is voorbereid conform de gewijzigde Mijnbouwwet zodat rekening gehouden is met de belangen zoals die door de provincie en in de zienswijzen naar voren zijn gebracht.

c. Niet meer gebruiksruimte toestaan (dan noodzakelijk)

Ten aanzien van de opmerking van de provincie Fryslân het onwenselijk te vinden dat het geactualiseerde beleidsscenario leidt tot meer gebruiksruimte voor gaswinning, terwijl de provincie van mening is dat minimaal sprake zou moeten zijn van een 'standstill' dan wel dat niet meer gebruiksruimte wordt toegekend dan strikt noodzakelijk, merkt de minister het volgende op.

De minister stelt allereerst vast dat ter heroverweging voorligt het besluit waarin het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ambtshalve is gewijzigd. De ambtshalve wijziging is de resultante van artikel 11 van het instemmingsbesluit waarin een verplichting tot de vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging is neergelegd. Deze verplichting leidt tot een periodieke actualisatie van de gebruiksruimte en zorgt ervoor dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

Zoals ook in paragraaf 1 van dit besluit is toegelicht wordt in deze procedure en in dit besluit heroverwogen of de minister de gebruiksruimte beperkt heeft kunnen laten toenemen gelet op het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging van TNO (zoals weergegeven in de figuren in paragraaf 3.2 van het wijzigingsbesluit) en of de minister de voorschriften heeft kunnen wijzigen ten gevolge van deze actualisatie.

Het betreft hier niet een algehele heroverweging van de gaswinning waarmee in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 reeds is ingestemd zoals het betoog van provincie lijkt te impliceren. In het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 zijn onder andere de bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en schade ten gevolge van de gaswinning beoordeeld en op grond daarvan is ingestemd met gaswinning zoals beschreven in het winningsplan.

Van belang is verder dat de gaswinning zoals beschreven in het winningsplan waarmee de minister in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 heeft ingestemd, door dit wijzigingsbesluit niet gewijzigd wordt. Dit betekent dat het productieprofiel van de gaswinning gelijk blijft; er zal kortom niet meer gas gewonnen worden ten gevolge van de wijziging van de gebruiksruimte in het wijzigingsbesluit. Hierdoor heeft de toename van de gebruiksruimte in het wijzigingsbesluit bijvoorbeeld geen gevolgen voor de met de gaswinning samenhangende bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en de kans op schade door bodembeweging. Een verruiming van de gebruiksruimte betekent enkel dat

er door deze (ongewijzigde) gaswinning minder snel schadelijke gevolgen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

WJZ / 19041436

d. Beperken of beëindiging gaswinning wenselijk vanuit oogpunt van waterbeheer

Het pleidooi van het wetterskip Fryslân en waterschap Noorderzijlvest om vanuit het oogpunt van waterbeheer de gaswinning vanuit Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen te beëindigen of zoveel mogelijk te beperken vanwege de op land veroorzaakte bodemdaling, suggereert dat in het kader van het wijzigingsbesluit de gaswinningsactiviteit in algemene zin heroverwogen moet worden.

In deze procedure is echter niet een algehele heroverweging van de gaswinning aan de orde. Met die gaswinning conform het winningsplan is immers reeds in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ingestemd. In dit verband verwijst de minister ook naar de reactie onder punt c van deze bijlage.

In aanvulling daarop merkt de minister op dat in het instemmingsbesluit onder andere de bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en schade ten gevolge van bodembeweging zijn beoordeeld en dat de minister op grond daarvan heeft ingestemd met gaswinning zoals beschreven in het winningsplan. In dat verband zijn ook de gevolgen voor het waterbeheer aan de orde gekomen. Met het oog daarop zijn de artikelen 9 en 10 in het instemmingsbesluit opgenomen. Op grond van artikel 9 is de NAM verplicht ervoor te zorgen ter voorkoming van schade aan landbouw en gewassen, de mogelijke bijdrage aan verzilting door bodemdaling nader te onderzoeken en indien nodig maatregelen te nemen om de effecten van die extra verzilting te voorkomen of te beperken. Daarnaast is de NAM op grond van artikel 10 verplicht ervoor te zorgen dat de effecten van bodemdaling van het wad/voorland op de hydraulische randvoorwaarden ten behoeve van de waterkering worden onderzocht en dat, indien nodig, maatregelen worden genomen om de effecten van de bodemdaling te voorkomen of te beperken. Op deze wijze is reeds geborgd dat de door de waterschappen gesignaleerde problemen voorkomen dan wel de gevolgen daarvan beperkt moeten worden.

e. Invloed op milieu, natuur, veiligheid, bebouwing en infrastructurele werken en de functionaliteit daarvan en de effecten op het grondrecht op leven, privacy en ongestoord genot van eigendom

Wat betreft de zorg van de gemeente De Marne dat de ontstane potentiële toename van de gebruiksruimte van invloed is op de natuur is de minister van mening dat de vijfjaarlijkse actualisatie van de zeespiegelstijgingssnelheid voor de delfstofwinning in de Waddenzee en de vaststelling van de gebruiksruimte voor de gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen voor de periode 2016-2021, ervoor zorgt respectievelijk heeft gezorgd dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee. Het vijfjaarlijks opnieuw vaststellen van de gebruiksruimte is mede ingegeven om beter om te kunnen gaan met de onzekerheden die vanwege de continu voortschrijdende inzichten inherent zijn aan voorspellingen van de zeespiegelstijging op de langere termijn (tot 2050). Dit is ook door de minister in een brief van 20 juni 2017 aan de Tweede Kamer toegelicht (Kamerstukken II 2016/17, 29 684, nr. 145). Doel is om ervoor te zorgen dat er geen aantasting plaatsvindt van de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee. Wanneer de

bodemdaling als gevolg van de gaswinning namelijk kleiner is dan de beschikbare WJZ / 19041436
gebruiksruimte bestaat er wetenschappelijk gezien geen twijfel dat er geen
schadelijke gevolgen zijn voor de natuur- en landschapswaarden van de
Waddenzee en treedt er dus geen schade op aan de natuur.

Ten aanzien van de zorg van de gemeente De Marne dat de ontstane potentiële
toename van de gebruiksruimte van invloed is op milieu, veiligheid van
omwonenden, de te verwachten effecten op aanwezige bebouwing of
infrastructurele werken of de functionaliteit daarvan en de stelling dat de effecten
van de toename van de gebruiksruimte op het grondrecht op leven, privacy en
ongestoord genot van eigendom in het wijzigingsbesluit niet zijn betrokken en
gemotiveerd, merkt de minister op dat het advies suggereert dat in het kader van
het wijzigingsbesluit de gaswinningsactiviteit en de gevolgen daarvan in algemene
zin heroverwogen zouden moeten worden.

In deze procedure is echter niet een algehele heroverweging van de gaswinning
en de gevolgen daarvan voor het milieu, de veiligheid, de bebouwing en de
infrastructurele werken en de functionaliteit daarvan, aan de orde. Met de
gaswinning conform het winningsplan is immers reeds in het instemmingsbesluit
van 21 maart 2013 ingestemd. In dat verband zijn de bodemdaling, de kans op
bodemtrillingen en schade ten gevolge van bodembeweging reeds in kaart
gebracht en op basis daarvan heeft de minister ingestemd met gaswinning zoals
beschreven in het winningsplan. De minister verwijst voor een nadere toelichting
naar de reactie onder punt c van deze bijlage. Wat betreft de veiligheid van
omwonenden wil de minister specifiek benadrukken dat de veiligheid van
omwonenden niet wordt beïnvloed door de vijfjaarlijkse vaststelling van de
gebruiksruimte voor de gaswinning onder de Waddenzee. De minister is dan ook
reeds daarom van mening dat de eventuele effecten op het grondrecht op leven,
privacy en ongestoord genot van eigendom in het wijzigingsbesluit niet aan de
orde behoeft te komen.

f. Cumulatie van effecten gaswinning en overige kleine gasvelden

Wat betreft het advies van de gemeente De Marne dat voordat de minister kan
concluderen dat nog steeds geborgd is dat er wetenschappelijk gezien
redelijkerwijs geen twijfel is dat er geen schadelijke gevolgen zijn hebben voor de
natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee, hij de cumulatie van effecten
dient te beoordelen, merkt de minister op dat het advies suggereert dat in het
kader van het wijzigingsbesluit de cumulatie van effecten van diverse
gaswinningsactiviteiten opnieuw in kaart gebracht moet worden.

In deze procedure is echter niet een algehele heroverweging van de gaswinning
en de gevolgen daarvan aan de orde. Met de gaswinning conform het
winningsplan is immers reeds in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013
ingestemd. In dat verband is ook gekeken naar de cumulatie van effecten van de
diverse gaswinningsactiviteiten. Zo heeft de Tcbb destijds het winningsplan
getoetst aan het criterium schade ten gevolge van bodembeweging, waarbij zowel
aandacht is besteed aan de cumulatieve bodemdaling als aan bodemtrillingen. De
minister verwijst voor een nadere toelichting naar de reactie onder punt c van
deze bijlage. Aangezien het thans voorliggende wijzigingsbesluit niet leidt tot een
andere wijze van gaswinning dan uiteengezet in het winningsplan waarmee door
de minister is ingestemd in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013, acht de

minister een hernieuwde beoordeling van de cumulatieve effecten in het kader van dit wijzigingsbesluit niet aan de orde.

WJZ / 19041436

Ten overvloede merkt de minister nog op dat de 'hand aan de kraan'-methodiek zoals vastgelegd in het Meet- en Regelprotocol voor de gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen bij uitsteking de cumulatie van bodemdaling toetst als gevolg van de verschillende winningen onder de Waddenzee, op kombergingsniveau. Hierbij wordt ook de cumulatie met de zeespiegelstijging betrokken. De beoordeling van cumulatieve effecten zoals die heeft plaatsgevonden in het kader van het instemmingsbesluit van 21 maart 2013, wordt zodoende jaarlijks herhaald. Bodemdaling als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld cumuleert niet met de gasvelden waarop het instemmingsbesluit betrekking heeft. Naast bodemdaling wordt ook de ecologische ontwikkeling in het gebied gemonitord. Verder toetst de Auditcommissie gaswinning Waddenzee jaarlijks, in opdracht van de minister, de meet- en monitoringsrapportages van NAM, en adviseert zij de minister en de Minister van LNV hierover.

g. Veranderingen in methodiek en berekening zeespiegelstijgingsscenario

De gemeente De Marne geeft aan de stellingname in het bezwaarschrift van de bezwaarmakers ten aanzien van een tweetal veranderingen in de methodiek van berekening van het zeespiegelstijgingsscenario te herkennen en te erkennen. De minister verwijst naar paragraaf 4.3.2 van dit besluit waarin ingegaan wordt op het door de bezwaarmakers gestelde.

h. Zandafzetting onvoldoende om zeespiegelstijging te compenseren

Naar aanleiding van de verwachting van het waterschap Noorderzijlvest dat de zandafzetting in het Waddengebied onvoldoende zal zijn om de zeespiegelstijging te compenseren, stelt de minister vast dat de mate van natuurlijke sedimentatie een aspect is dat in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 is afgewogen. In het instemmingsbesluit zijn onder andere de bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en schade ten gevolge van de gaswinning beoordeeld en op grond daarvan is ingestemd met gaswinning zoals beschreven in het winningsplan. In dat verband is ook gekeken naar de onderlinge beïnvloeding van de zeespiegelstijging, sedimentatie en bodemdaling.

Zoals ook in paragraaf 1 van dit besluit is toegelicht is de ambtshalve wijziging van het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 die in deze procedure centraal staat, de resultante van artikel 11 van het instemmingsbesluit waarin een verplichting tot de vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging is neergelegd. Deze verplichting leidt tot een periodieke actualisatie van de gebruiksruimte en zorgt ervoor dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee. In deze procedure en in dit besluit is heroverwogen of de minister de gebruiksruimte beperkt heeft kunnen laten toenemen gelet op het zeespiegelstijgingsscenario van TNO (zoals weergegeven in de tabellen in paragraaf 3.2 van het wijzigingsbesluit) en of de minister de voorschriften heeft kunnen wijzigen ten gevolge van deze actualisatie. Het aspect sedimentatie maakt dan ook geen onderdeel uit van het wijzigingsbesluit.

i. Rekening houden met een aanzienlijk forsere zeespiegelstijging

Met betrekking tot het advies van het waterschap Noorderzijlvest dat lokaal voor de Waddenzee rekening moet worden gehouden met een aanzienlijk forsere zeespiegelstijging in deze eeuw dan waarvan tot voor kort werd uitgegaan, hecht de minister eraan te vermelden dat, zoals uiteengezet in bovengenoemde brief van 20 juni 2017 aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II 2016/17, 29 684, nr. 145), de actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor de delfstofwinning onder de Waddenzee elke vijf jaar opnieuw plaatsvindt. Elk beleidsscenario resulteert daarbij in een gebruiksruimte voor de eerstvolgende vijf jaar en een richtscenario voor de periode daarna. Voortschrijdende inzichten ten aanzien van de ontwikkeling van de zeespiegelstijging kunnen dan ook elke vijf jaar worden meegenomen. Extrapolaties van het huidige richtscenario tot het jaar 2100 hebben praktisch gezien dan ook geen betekenis. De eerstvolgende actualisatie van het beleidsscenario vindt plaats in 2020.

Het beleidsscenario tot 1 januari 2021 is onderbouwd in het TNO-advies van 27 juni 2016 met de onderzoeken die genoemd zijn in de literatuurlijst. In de uitspraak van de Raad van State van 23 november 2016 (201505450/1/A1) inzake de zoutwinning onder de Waddenzee is ten aanzien van het gehanteerde beleidsscenario voor de zeespiegelstijging aangegeven dat de minister bij de vaststelling daarvan niet onrechtmatig heeft gehandeld. Dit betekent dat de ten tijde van het wijzigingsbesluit al bekend zijnde berichtgeving over 'een aanzienlijk forsere zeespiegelstijging in deze eeuw' door de minister in dit (voor 5 jaar geldende) wijzigingsbesluit in voldoende mate is meegenomen. In het advies van het waterschap zijn geen nieuwe feiten en omstandigheden gepresenteerd waaruit blijkt dat de minister niet tot dit oordeel heeft kunnen komen.

Slotconclusie

Gelet op het bovenstaande ziet de minister in hetgeen in de adviezen naar voren is gebracht geen aanleiding de gebruiksruimte anders vast te stellen dan wel het wijzigingsbesluit te wijzigen.

Bijlage 2: Nota van Antwoord wijziging instemmingsbesluit gaswinning Moddergat Lauwersoog en Vierhuizen vanwege de actualisatie van het zeespiegelstijgingsscenario

WJZ / 19041436

Naar aanleiding van het wijzigingsbesluit zijn zes zienswijzen ingediend. Hieronder worden de zienswijzen samengevat en wordt daarop een reactie gegeven.

1. Waddenvereniging

- a. Een ontwerpbesluit, zoals ter inzage gelegd, en een besluit waartegen bezwaar is gemaakt, kunnen niet naast elkaar bestaan, zodat de minister bij zijn definitieve besluitvorming daarin een keuze moet maken.
- b. De brief van 29 maart 2018 die de Waddenvereniging in de bezwaarprocedure heeft ingediend, dient als zienswijze als herhaald en ingelast te worden beschouwd.
- c. Verzocht wordt om bij de besluitvorming ook alle relevante adviseurs en deskundigen op het gebied van de ontwikkeling van de zeespiegel binnen en buiten de overheid, zoals het KNMI en universitaire klimaatwetenschappers te betrekken.

Beoordeling

- a. Een nadere toelichting op de gevolgde procedure is gegeven in paragraaf 4, onder punt 4.4.2.
- b. In paragraaf 4 van dit besluit is ingegaan op de gronden die de brief van 29 maart 2018 naar voren zijn gebracht. De minister verwijst naar hetgeen in die paragraaf naar aanleiding daarvan is overwogen.
- c. Bij de vaststelling door de minister van een geactualiseerd beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor de delfstofwinning onder de Waddenzee, is beoogd zo goed mogelijk aan te sluiten bij de stand der wetenschap op dit vlak. TNO is met het oog hierop gevraagd het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging te actualiseren waarbij TNO mede gebruikmakend van de meest recente informatie hierover van Deltares en KNMI waarin de stand der wetenschap zoals samengevat door het IPCC is vertaald, steeds is uitgegaan van de best beschikbare wetenschappelijke kennis en meest recente meetdata. Hierbij wordt opgemerkt dat adviseurs en deskundigen op het gebied van de ontwikkeling van de zeespiegel bepaald niet eensgezind zijn en tot recent geen uitspraken deden die specifiek gelden voor de Waddenzee.

2. Samenwerking Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Kollumerland c.a. (DDFK gemeenten)

- a. Het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 en de daaraan gekoppelde voorwaarden worden in deze specifieke procedure (nog) niet geactualiseerd op basis van de nieuwe Mijnbouwwet. Er wordt bij de minister aangedrongen op deze bredere actualisatie van het instemmingsbesluit van 21 maart 2013, met daarvoor een concreet tijdspad. Daarbij zal ook het recent uitgevoerde lange termijn onderzoek bodemdaling Waddenzee betrokken moeten worden, inclusief de reactie hierop van SodM van februari 2018.
- b. De minister wordt gevraagd waarom nog niet is besloten tot actualisatie van het klimaatscenario voor in elk geval de instemmingsbesluiten gaswinning Ameland en gaswinning Anjum, maar ook voor andere instemmingsbesluiten.
- c. Vanwege de cumulatie van effecten in Waddenzee, Lauwersmeergebied en het binnendijkse gebied zal de komende tijd door de minister getoetst moeten worden of de eerdere praktijk van individuele winningsplannen van NAM en bijbehorende individuele besluitvorming nog langer een houdbare systematiek is binnen de juridische kaders van de nieuwe Mijnbouwwet en Natuurbeschermingswet. Daarbij

is het tijdig implementeren van actuele risico's van bodembeweging door gaswinning van groot belang. Veiligheid voor inwoners zal hierbij voorop moeten staan, maar ook ecologische kernwaarden van de Waddenzee mogen door de gaswinning niet significant negatief beïnvloed worden.

d. Een deskundig oordeel van bevoegde controlerende onafhankelijke instanties richting de minister is onmisbaar om het voorgestelde scenario wetenschappelijk als houdbaar te kunnen beoordelen. Als onafhankelijke advies- en kennisinstellingen zichzelf niet bevoegd achten of onvoldoende kennis in huis hebben, dan is het aan de minister om hier adequaat in te voorzien voordat hij verdere procedurestappen zet.

Beoordeling

a. De minister constateert dat de zienswijze samengevat onder punt a zich niet richt tegen het wijzigingsbesluit en daardoor niet kan leiden tot wijziging van dit besluit in deze procedure. In deze procedure is niet een algehele heroverweging van de gaswinning aan de orde. Met die gaswinning conform het winningsplan is immers reeds in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ingestemd.

Ten overvloede merkt de minister op dat het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 (en de daaraan verbonden voorschriften) in lijn met de toen geldende Mijnbouwwet is genomen en inmiddels onherroepelijk is geworden.

Dat neemt niet weg dat het nog nader te bepalen standpunt van de minister inzake de verdere toepassing van de LTSII-systematiek op andere kleine gasvelden zal worden betrokken bij eventuele verdere besluitvorming evenals bij de jaarlijkse beoordeling van de meet- en monitoringsrapporten door onder andere de Auditcommissie gaswinning Waddenzee.

b. De minister constateert dat de zienswijze samengevat onder punt b zich niet richt tegen het wijzigingsbesluit en daardoor niet kan leiden tot wijziging van dit besluit in deze procedure. Ten overvloede kan in reactie op de zienswijze worden gezegd dat de 5 jaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor de delfstofwinning onder de Waddenzee, enkel geldt voor het instemmingsbesluit gaswinning Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen en niet voor de gaswinning Ameland en Anjum. De actualisatie leidt daarmee in de Waddenzee tot een periodieke aanpassing van de gebruiksruimte van de kombergingsgebieden Pinkegat en Zoutkamperlaag. Aangezien de bodemdaling in de Waddenzee als gevolg van de gaswinning Ameland (en eventueel de gaswinning Anjum) plaatsvindt in dezelfde kombergingsgebieden, wordt deze al meegenomen in het actuele meet- en monitoringsprogramma van de gaswinning Waddenzee. Zodra de bodemdaling in één van deze kombergingsgebieden de gebruiksruimte dreigt te overschrijden, zal worden opgetreden door de gaskraan bij de gaswinning vanuit de locaties MLV geheel of gedeeltelijk dicht te draaien ('hand aan de kraan').

Een periodieke aanpassing van de instemmingsbesluiten gaswinning Ameland en gaswinning Anjum op basis van gewijzigde inzichten over de zeespiegelstijging is hierdoor niet nodig.

c. De minister constateert dat de zienswijze samengevat onder punt c zich niet richt tegen het wijzigingsbesluit en daardoor niet kan leiden tot wijziging van dit besluit in deze procedure. In deze procedure is niet een algehele heroverweging van de praktijk van individuele winningsplannen en individuele besluitvorming aan de orde. Met die gaswinning conform het winningsplan is immers reeds in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ingestemd.

Ten overvloede kan worden opgemerkt dat de beoordeling van een cumulatie van effecten in diverse vergunningverleningsprocedures gebruikelijk is.

d. Naar aanleiding van de zienswijze samengevat onder punt d kan worden gezegd dat bij de vaststelling door de minister van een geactualiseerd beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor de delfstofwinning onder de Waddenzee zo goed mogelijk is aangesloten bij de stand der wetenschap op dit vlak. De minister heeft TNO opdracht gegeven het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging te actualiseren. TNO heeft voldoende kennis in huis om dit onderzoek op een adequate manier uit te kunnen voeren. TNO is, mede gebruikmakend van de meest recente informatie hierover van Deltares en KNMI waarin de stand der wetenschap zoals samengevat door het IPCC is vertaald, steeds uitgegaan van de best beschikbare wetenschappelijke kennis en meest recente meetdata.

Inwoners Schiermonnikoog

3. [REDACTED]

- a. Naast de hoogte van de zeespiegel spelen ook nog andere componenten mee zoals sedimentatie en bodemdaling. In de stukken is geen aandacht besteedt aan de onderlinge beïnvloeding van de zeespiegelstijging, sedimentatie en bodemdaling. Is dit omdat de kennis daarover ontbreekt?
- b. De ondergrond onder de Waddenzee en omgeving laten verzinken is zonde en zo tegengesteld in een periode van klimaatverandering. Zou een standstill niet een beter alternatief zijn? Of helemaal stoppen?
- c. Betwist wordt de aanname van de hoogte van zeespiegelstijging die voor de Waddenzee is berekend en die de minister wil gebruiken om nog meer extra gas op te pompen in plaats van de nodige voorzorg te gebruiken.

4. [REDACTED]

Er zijn plannen om gas te gaan winnen boven of onder ons eiland (Schiermonnikoog) hetgeen onbegrijpelijk is. Er komen veel gasten naar Schiermonnikoog om te genieten en niet voor een boortoren aan de horizon. De indiener van deze zienswijze vraagt zich af wanneer grootgebruikers en industrie aangepakt zullen worden. Het gas kan beter bewaard worden voor het nageslacht. Ook is het beter dat er gas gewonnen wordt onder Wassenaar, Aerdenhout of Den Haag in plaats van in het Waddengebied.

5. [REDACTED]

- a. De minister stelt dat de zeespiegel minder snel stijgt dan verwacht, maar waarop is deze aanname gebaseerd? Wetenschappers zijn het hier helemaal niet over eens. U kunt dus niet uitgaan van feiten. De gronden om de beschikbare ruimte voor gaswinning uit te breiden zijn dan ook niet juist. De effecten van de voorgestelde uitbreiding zijn niet wenselijk.
- b. Schiermonnikoog is een Natura 2000 gebied, een nationaal park. We leven hier in een natuurlijk werelderfgoed dat beschermd zou moeten worden. Het veroorzaken van verdere bodemdaling of het uitvoeren van mijnbouwactiviteiten horen niet in en rond het werelderfgoed gebied. Een uitbreiding van de beschikbare ruimte voor gaswinning bedreigt Schiermonnikoog en omgeving. Het risico is te groot. Geen verdere bodemdaling bij Schiermonnikoog!
- c. Door de cumulatie van booractiviteiten rond Schiermonnikoog ontstaat er langzamerhand een groot industriegebied, waar wij middenin komen te zitten. Wat gaat dat allemaal doen met de bodem om ons heen? Wat gebeurt er bij calamiteiten? Heeft de minister echt controle over de gevolgen? Is de minister er zeker van dat hier geen aardbevingen komen zoals in Groningen? De minister

wordt verzocht niet over te gaan tot uitbreiding van de gebruiksruimte voor de gaswinning bij Lauwersoog.

WJZ / 19041436

6. [REDACTED]

- a. De actualisering van de zeespiegelstijging wordt gebruikt als argument om de voor gaswinning beschikbare gebruiksruimte uit te breiden. Dat de zeespiegelstijging tot nu toe mogelijk achterblijft bij de verwachtingen, zegt niets over de toekomstige stijging. De uitkomsten over de zeespiegelstijging bevatten een grote mate van onzekerheid. Het niet in acht nemen van grote veiligheidsmarges vergroot de risico's voor natuur en milieu, terwijl deze minimaal of nihil dienen te zijn. Vanwege de onvoorspelbaarheid dient bij de verwachtingen van de toename van de zeespiegelstijging rekening te worden gehouden met het slechtste scenario.
- b. Uit wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat het effect van de zeespiegelstijging door het smelten van het ijs op Antarctica groter zal zijn dan werd gedacht. Dit heeft geleid tot een debat over de noodzaak tot het aanpassen van de projecties van de zeespiegelstijging.

Beoordeling

De gezamenlijke zienswijzen van de inwoners van Schiermonnikoog zijn onderverdeeld in drie thema's, waarop hieronder een reactie wordt gegeven.

a. Uitbreiding gebruiksruimte voor gaswinning om extra gas te winnen

Met betrekking tot de zienswijzen samengevat onder punt 3c merkt de minister op dat ter heroverweging voorligt het besluit waarin het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ambtshalve is gewijzigd. De ambtshalve wijziging is de resultante van artikel 11 van het instemmingsbesluit waarin een verplichting tot de vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging is neergelegd. Deze verplichting leidt tot een periodieke actualisatie van de gebruiksruimte en zorgt ervoor dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee. Anders dan in de zienswijze wordt verondersteld wordt de gaswinning zoals beschreven in het winningsplan waarmee de minister in 2013 heeft ingestemd, door dit wijzigingsbesluit niet gewijzigd. Dit betekent dat het productieprofiel van de gaswinning gelijk blijft; er zal kortom niet meer gas gewonnen worden ten gevolge van de wijziging van de gebruiksruimte in het wijzigingsbesluit. Een verruiming van de gebruiksruimte betekent enkel dat er door de (ongewijzigde) gaswinning minder snel schadelijke gevolgen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

b. Zeespiegelstijging

Ten aanzien van de zienswijzen samengevat in de punten 5a, 6a en 6b overweegt de minister als volgt.

Bij elke actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging voor de delfstofwinning onder de Waddenzee wordt, steeds op basis van de meest recente meetresultaten en de laatst beschikbare klimaatmodellen, een nieuwe inschatting gemaakt voor de zeespiegelstijging voor de periode van de delfstofwinning. Deze actualisatie is in 2011 en 2016 in opdracht van de minister uitgevoerd door TNO, waarbij TNO mede gebruikmakend van de meest recente informatie hierover van Deltares en KNMI waarin de stand der wetenschap zoals samengevat door het IPCC is vertaald, steeds is uitgegaan van de best beschikbare wetenschappelijke kennis en meest recente meetdata.

Het feit dat deze analyse van TNO in 2016 heeft geleid tot een iets lagere zeespiegelstijging in de Waddenzee dan eerder werd verwacht, was voor de minister geen aanleiding om dit TNO-advies niet op te volgen. Het betreft tenslotte een 5 jaarlijkse actualisatie en geen politiek/beleidsmatige heroverweging van het instemmingsbesluit van 21 maart 2013. Indien de recente berichtgeving ertoe leidt dat Deltares en KNMI hun standpunten inzake de verwachte zeespiegelstijging zullen bijstellen, dan zal ook de volgende actualisatie (in 2020) van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging anders uitvallen. Ter weerlegging van de stelling dat voor de zeespiegelstijging dient te worden uitgegaan van het slechtste scenario, wordt verwezen naar paragraaf 4.3.2 van het besluit waarin een reactie is gegeven op een vergelijkbaar betoog van de bezwaarmakers. De verplichting voor de minister om deze actualisatie 5-jaarlijks uit te voeren is vastgelegd in het Rijksprojectbesluit 2006 voor de gaswinning onder de Waddenzee vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen, en is ingegeven door het feit dat er ten aanzien van de voorspellingen van de zeespiegelstijging (ook al in 2006 en nog steeds) veelvuldig nieuwe inzichten zijn. Genoemd debat over het smelten van het ijs op Antarctica onderstreept dat. In paragraaf 4.1.2 van dit besluit wordt hierop ingegaan.

c. Standstill, sedimentatie en bodemdaling

Ten aanzien van de zienswijzen samengevat onder de punten 3a en b en merkt de minister op dat ter heroverweging voorligt het besluit waarin het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 ambtshalve is gewijzigd. De ambtshalve wijziging is de resultante van artikel 11 van het instemmingsbesluit waarin een verplichting tot de vijfjaarlijkse actualisatie van het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging is neergelegd. Deze verplichting leidt tot een periodieke actualisatie van de gebruiksruimte en zorgt ervoor dat steeds op basis van recente informatie wordt geborgd dat er geen schadelijke gevolgen zullen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee. Zoals ook in paragraaf 1 van dit besluit is toegelicht wordt in deze procedure en in dit besluit heroverwogen of de minister de gebruiksruimte beperkt heeft kunnen laten toenemen gelet op het beleidsscenario voor de zeespiegelstijging van TNO (zoals weergegeven in de tabellen in paragraaf 3.2 van het wijzigingsbesluit) en of de minister de voorschriften heeft kunnen wijzigen ten gevolge van deze actualisatie.

Het betreft hier niet een algehele heroverweging van de gaswinning waarmee in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 reeds is ingestemd zoals het betoog in de zienswijzen impliceert. In het instemmingsbesluit zijn onder andere de bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en schade ten gevolge van de gaswinning beoordeeld en op grond daarvan is ingestemd met gaswinning zoals beschreven in het winningsplan. In dat verband is ook gekeken naar de onderlinge beïnvloeding van de zeespiegelstijging, sedimentatie en bodemdaling. Dit maakt geen onderdeel uit van het wijzigingsbesluit. Wel maakt de onderlinge beïnvloeding van de zeespiegelstijging, sedimentatie en bodemdaling onderdeel uit van de jaarlijkse beoordeling van de meet- en monitoringsrapporten door onder andere de Auditcommissie gaswinning Waddenzee.

Van belang is verder dat de gaswinning zoals beschreven in het winningsplan waarmee de minister in het instemmingsbesluit van 21 maart 2013 heeft ingestemd, door dit wijzigingsbesluit niet gewijzigd wordt. Dit betekent dat het productieprofiel van de gaswinning gelijk blijft; er zal kortom niet meer gas gewonnen worden ten gevolge van de wijziging van de gebruiksruimte in het wijzigingsbesluit. Hierdoor heeft de toename van de gebruiksruimte in het wijzigingsbesluit bijvoorbeeld geen gevolgen voor de met de gaswinning

samenhangende bodemdaling, de kans op bodemtrillingen en de kans op schade door bodembeweging. Een verruiming van de gebruiksruimte betekent enkel dat er door de (ongewijzigde) gaswinning minder snel schadelijke gevolgen optreden voor de natuur- en landschapswaarden van de Waddenzee.

WJZ / 19041436

Reeds hierom kan de zienswijze niet leiden tot wijziging van dit besluit in deze procedure.

d. Geen mijnbouwactiviteiten op en om Schiermonnikoog

De minister constateert dat de zienswijzen samengevat onder punten 4 en 5 die betrekking hebben op mijnbouwactiviteiten bij Schiermonnikoog zich niet richten tegen het wijzigingsbesluit en daardoor niet kunnen leiden tot wijziging van dit besluit in deze procedure. Het thans voorliggende wijzigingsbesluit heeft immers betrekking op de al vanaf 2006 bestaande gaswinning vanaf de locaties Moddergat, Lauwersoog en Vierhuizen. De hierdoor onder de Waddenzee veroorzaakte bodemdaling wordt door natuurlijke sedimentatie weer teniet gedaan. Dit wijzigingsbesluit leidt voor Schiermonnikoog niet tot boortorens aan de horizon en ook niet tot bodemdaling of bodemtrillingen op het eiland. De bescherming van de natuurlijke kenmerken van Schiermonnikoog of van de Waddenzee als werelderfgoed staat niet ter discussie.

Slotconclusie

Gelet op het bovenstaande ziet de minister in hetgeen in de zienswijzen naar voren is gebracht geen aanleiding het wijzigingsbesluit te wijzigen.